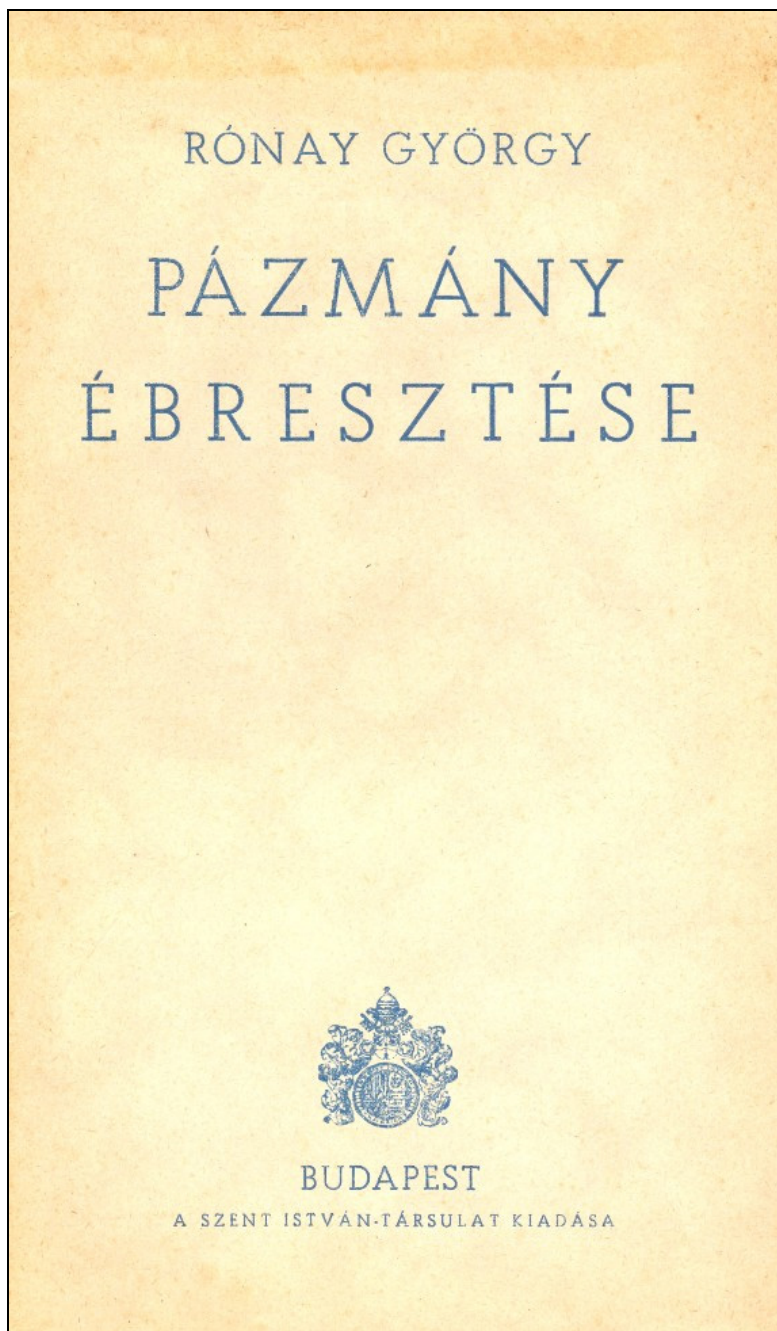

Rónay György Pázmány ébresztése

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Rónay György
Pázmány ébresztése

Összeállította, a bevezetőt és a kísérő szöveget írta:
Rónay György

Nihil obstat. Nr. 3169/1946.
Dr. Nicolaus Töttössy, censor dioecesanus.

Imprimatur. Strigonii die 12. Novembris 1946.
Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1946-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Pázmány ébresztése.....	4
Bevezető.....	6
Első rész: Istenről.....	10
A teremtő Isten megismerése.....	10
Isten természetéről.....	11
A megváltó Isten megtestesülése.....	12
A megváltó Isten kereszthalála.....	14
Krisztus engesztelőnk és közbenjárónk.....	17
Krisztus királysága.....	18
Második rész: Az emberről.....	22
Az ember méltósága és hivatása.....	22
Harcunk az ördöggel.....	24
Hogyan neveljék a szülők fiaikat?.....	27
A leányok neveléséről.....	30
Az özvegyekről.....	37
A katonákról.....	39
Miért szenvednek az igazak a földön?.....	43
Irodalom.....	45

Pázmány ébresztése

Imádságait imádkozzuk, alkotásait számontartjuk; mégis, úgy érezzük, Pázmány szelleme nem olyan friss és eleven ösztönző és formáló erő, amilyennek lennie kellene. Bizonyára amiatt is, hogy művei nehezen hozzáférhetők a szélesebb közönség számára. Ez a kötet ezen a hiányon is szeretne segíteni.

De Pázmányt három évszázad választja el tőlünk; s a mai olvasó általában bizalmatlan a régiekkel szemben. Ha szerencsétlen iskolai közhelyeknek sikerült elhíttetniük vele, hogy Kemény Zsigmond, Eötvös József vagy Jósika Miklós nehezen olvashatók, sőt, éppen olvashatatlanok: mennyivel érhetőbb húzódozása Pázmánytól, akinek szava még messzibb időkből szól, s aki ráadásul nem is regényíró, hanem hitvitázó, teológus, prédikátor.

Hogy a legnyilvánvalóbb akadályt elhárítsuk, a szövegeket, melyeket kiválogattunk, a lényeg sérelme nélkül a lehető legteljesebben „modernizáltuk”, vagyis mai helyesírással s a ma szokásos központozással közöljük. Tudatában természetesen annak, hogy eljárásunk tudománytalan. Hanem, akit mint tudóst érdekel Pázmány, az mindenesetre vagy az eredeti kiadásokat fogja forgatni, vagy a kritikai kiadást; semmiképpen nem szabad oly kevéssé tudósnak lennie, hogy egy más céllal készült kisded antológiát – forrásnak tekintsen. Tudós vizsgálódás forrásának.

Mert egyébként e gyűjtemény egyéb sem kíván lenni, mint forrás. Forrása Pázmány minél szélesebb ismeretének, minél kiterjedtebb kultuszának; újra és mindenki számára megnyitott forrása amaz erőnek, mely háromszáz esztendővel ezelőtt hatalmasan átformálta a magyarság vallási képét, s mely máig sem lankadott: ma is képes rá, hogy fölrázzon, öntudatra ébresszen, mély és bátor élményünké tegye hitünket, vallásunkat, eligazítson Istenhez való viszonyunkban és megmutassa valódi földi hivatásunkat.

Hogy Pázmány teológus: az még csak néhány éve is elég volt hozzá, hogy elriasszon tőle. Hittudós voltát már-már mentegették írói érdemeivel; s így az irodalomtörténetnek volt egy „Pázmány az író” című fejezete; s volt egy Pázmány-fejezete az egyháztörténetnek s az általános magyar történetnek is; de magát a művét, szaktudósok szűk körén túl, éppoly kevéssé olvasták, mint például az erdélyi emlékirókat; – különös jelenség: a régi magyar próza igazi „nagy” anyagát mintha kiejtettük volna tudatunkból, kifelejtettük volna tudásunkból.

Mit nyújt a pázmányi mű? Ismételjük, s ne féljünk ismételni: elsősorban teológiát. Hitvitákat. Egy hatalmas védekező-támadó rendszert: a „Kalauz”-t, – hittudományi szintézist, de nem a régi, skolasztikus summák szerint, hanem az új idők követelményeihez, viták és cáfolatok modorához és szerkesztésmódjához alkalmazkodva. S a „Kalauz” körül egy sereg apróbb, alkalmasszülte, s részben a nagy műbe beolvasztott vitairatot. S egy majd ezer-háromszáz lapos szentbeszéd-gyűjteményt: prédikációkat „minden vasárnapokra és egynéhány ünnepekre”. Imádságoskönyvet, Kempis-fordítást.

A „Kalauz” írója életében három kiadást ért meg, s a következő században egy negyediket (1613, 1623, 1637, 1766); a prédikációk gyűjteménye két század alatt három teljeset (1636, 1695, 1768) és több rövidítettet. Mindkét mű – ma úgy mondanók – „siker” volt. A régi magyarság számára az, amiről szóltak: a hit, a vallás, az üdvösség és kárhozat dolgai megannyi lényeges, elsőrendű, életbevágó kérdést jelentettek; semmi nem lehetett olyan időszerű, mint éppen ezek a problémák. A hajdani magyar olvasó nem fordult el a teológiától. Éppen ellenkezően: éber érdeklődéssel, személyes izgalommal fordult feléje.

Aligha tévedünk, mikor úgy látjuk: a teológia hosszú száműzetés után, ismét elfoglalja az őt megillető helyet, s megkapja végre szerepét: hogy tájékoztasson, irányítson, szilárd alapot adjon és időtálló, időfölötti értékrendszert. Hogy helyreállítsa az értékek megbomlott hierarchiáját, s megadja Istennek, ami Istené, s a földnek is, ami a földé. Világszerte tanúi lehetünk a tomizmus reneszánszának: az illúzióival leszámolt s természetével és hivatásával

számotvetett józan ember biztató és erős hagyományokon nyugvó kísérletének arra, hogy ismét megtalálja helyét a világban s ismét megtalálja a teljes világot. A filozófia ismét meghajlik a teológia előtt, nem hogy lemondjon jogairól, hanem hogy igazi jogaiban megerősödjék.

Pázmányt sok kapcsolat fűzi a nagy skolasztikához. Stílusa is. Számos hivatkozása is Szent Tamásra, akit – tudjuk – gráci tanári éveiben magyarázott. S erős reális érzéke, egyensúlya, a lét kiváló megbecsülése; az intellektus fontosságának világos elismerése és hangsúlyozása, – hogy a hitben semmi nincs, ami ellenkezik az értelemmel, noha van benne, ami az emberi értelmet meghaladja; bár ő maga nem nevezhető tomistának: mint jezsuita, rendjének éppen az ő korában kibontakozó voluntarista irányú skolasztikáját látszik követni: azt, amelyik a tomizmus erős intellektualizmusával szemben a gondolkodásban lényeges szerepet juttat az akarati mozzanatoknak.

Hogy Pázmány ébresztését ma elsőrendűen időszerűnek érezzük, időszerűbbnek, mint valaha: annak oka a teológiának ez a „reneszánsza”, – nem annyira a maga területén, ahol legföljebb csak folytatásról lehet szó, nem újjászületésről: hanem a világban, a laikusok között. A feleletet, melyre annyian szomjaznak, a magyar Pázmány magyarul s magyar szív szerint tudja megadni a magyar szíveknek. S ha mások büszkék lehetnek Bellármínjukra és Suarezukra, vagy Cajetanusukra: miért ne legyünk büszkék mi Pázmányra? s miért ne úgy legyünk rá büszkék, mint élő erőre? – ahelyett, hogy meddő s holt „tudományos” anyagnak tekintenők.

Éppen ezért e könyvben, anyaga válogatásában, nem a tudomány, hanem az élet igényeit igyekeztünk érvényesíteni. Nem művek szerint haladtunk, s nem is jellemző antológia-darabok egybeszedésére törekedtünk. Azt sem tettük, hogy minden rend nélkül pusztán „szép” szövegeket, mint ő mondaná, zavart renddel egybehányjunk. Ott vannak előszavai, érdekes irodalmi megjegyzései, prédikációi vagy a Kempis-fordítás előtt például; – ott vannak a „magyar” Pázmány vallomásai, leveleiben s egyébütt elszórva munkáiban; – ott van hatalmas „korszerű” anyaga: az, amiből ügyes kézzel korának szellemi drámáját bonthatnók ki; de ezúttal nem az író, nem a kortárs, nem a politikus, nem is a magyar Pázmány érdekelt. Hanem az a férfi – s egyben nyája pásztora s nagy gondolkodó is –, aki itt áll a világban s tisztázni próbálja helyzetét: azt, ami fölötte való valóság, s azt, ami földi valóság. Viszonyát Istenhez, viszonyát a világhoz. S az Isten problémáját és az ember problémáját.

Így alakult ki e kis könyv „szerkezete”. Első részében Pázmány Istenről szól hozzánk; másik részében az emberről. S mindazt, amit mond – s ami, meggyőződésünk szerint, az ő vallásos élményének és tudásának mintegy magva, központja is – mindezt két művéből gyűjtöttük egybe: a „Kalauz”-ból és a prédikációkból. Elsősorban könyvünk egysége kedvéért; másodsorban meg azért, mert a pázmányi mű zavarbaejtő gazdagsága már eleve arra kényszerít, hogyha csak szétszóródní nem akarunk még kereteink közepett is – tallózásunk körét minél szűkebbre vonjuk.

A szövegek bizonyára minden jellemzésnél hívebben jellemezni fogják Pázmány egyéniségét. Mielőtt átadnók neki a szót, még csak ezt jegyezzük meg, – s ez éppen nem mellékes vonása: ez az erős teológus erős filozófus is, és mint filozófus, szenvedélyes igazságkutató. Számára a katolikus élmény igazságélmény is. Azért védi, azért vallja, azért hirdeti a katolikus vallást, mert igaznak ismerte meg. S olvasóitól, hallgatóitól sem követel semmit oly nyomatékosan, semmire nem „kéri, sőt kényszeríti” őket oly türelmetlenül, mint arra: fontolják meg a szembenálló érveket s válasszák közülük az igazságot. Pázmány Krisztus bajnoka; és Pázmány az igazság bajnoka: mert Krisztusban megtalálta az igazságot.

Nem utolsó sorban kell példának lennie az igazság szenvedélyes szeretetében is. Szeretetében, s a megismert igazság tiszta és bátor szolgálatában.

Mikor Pázmányt ébresztjük, magunkat ébresztjük: ébresztjük őt, hogy fölébresszen és magunkra ébresszen minket.

Bevezető

Az igazság megismerésének szükségessége és haszna.

Pázmány kifejti, melyek az igazság megismerésének akadályai, s milyen nélkülözhetetlen, fontos és hasznos, hogy igazságunk – igazságnak megismert vallásunk – hiteles voltát alapos bizonyosságokkal támogassuk. Hitünk és az értelem közt semmi ellentét nincs; a természetes okosság kalauzunk az igaz hitre.

Akit Isten csak vékony értelemmel szeretett is, ha megtekinti a kereszténységben eláradott sok ellenkező és egymást kárhóztató vallásokat, lehetetlen, hogy fel ne ébredjen és a maga állapotáról gondolkodván az igazság keresésére és megismerésére ne gerjedezzen.¹ Mert ki lehet oly magafeledett gondtalan, aki – megtekintvén az üdvösség tudományában való sok szomorú kötődéseket, sok versengő hányakodásokat, sok unalmas vesződések, melyekkel egymás között keserűséges gyűlöléssel és elmének háborgó tusakodásával egybebecsáttattak; azok, akik tudósabbaknak látszanak az isteni dolgokban, – meg ne ütközzék? meg ne félemedjék? és teljességgel el ne rémüljön ezeken? Látván kiváltképpen, hogy az igaz hit, melynek előttünk égő szövétnek gyanánt kellene világoskodni, a tanítók gyűlöléges vetekedéséből csaknem kétségessé tétetik és a vég nélkül való disputációkkal úgy meghomályosítatik, hogy az emberek majd bizonytalanná lesznek, mit kelljen hinni, hova kelljen fejüket hajtani, min kelljen megállani. Naponként halljuk, hogy ezt sokan érzik, és szívük szorongatásával, keserves lelki fájdalommal panaszkodnak is róla. Adná Isten, hogy ezeknek panaszkodásain szívük esnék azoknak, kiket a versengések gyönyörűsége keresztülragadott és csak fejük sem fáj a sok együgyűk veszedelmén. Vajha azok is, akik panaszkodnak, fel akarnák szemüket nyitni: nem volna nehéz mind ennyi zürzavarban is az igazság ösvényét megismerni. De az én ítéletem szerint derék akadály abból származik, hogy az Istentől szívükbe csepegtetett jóindulatot virágjában megfojtják és eltemetik az emberek. És amint eszembe vehettem, három rendbeli emberek vannak, kiket három veszedelmes akadék tartóztat az igazság ismerésétől.

Első rendbeliek: akiknek eszük-kedvük teljességgel a világhoz ragaszkodott, és minden idejüket vagy az ifjúság kívánságaiban, vagy a fősvénység kereskedéseiben, vagy egyéb világi szorgalmatoskodásokban töltik. Ezek nemhogy mennyországba emelnék gondolatukat, de soha magukba sem szállanak; hanem oly mélyen merítették szívüket és kedvüket a testi és világi gyönyörűségekbe, hogy az isteni és mennyei gondolatokra nem fordíthatják elméjüket, és úgy élnek, mint az Epicurus disznai; úgy viselik magukat, mintha nem hinnék hogy vagyon Isten és mennyország, vagyon pokol és örök kárhozat. Ezek nem érkeznak, nem is igyekeznek az igazság keresésére; hanem hogy teljességgel *religió* nélkül ne legyenek és egyáltalában el ne szakadjanak minden isteni szolgálatnak és tiszteletnek külső módját mutató gyülekezetek társaságától: minden okos gondolkodás nélkül vakmerőül, csak szerencsére azok után akarják nyakukat szakasztani és lelküket veszteni, kiktől születtek, kikkel együtt laknak, kiknek birtokában vannak; és tovább nem akarnak tudakozni. Sőt, amint Izaiás mondja, nem akarják az utánuk kiáltó szózatot hallani; hanem mint a süket *aspisok*, bedugják fülüket, és a Szent Jób mondásaként csaknem azt mondják Istennek: távozzál el tőlünk, nem akarjuk a te útjaid ismeretét. Egyszóval úgy megbabonáztattak ezek a világ szemfényvesztő csalárdságaitól, hogy eszükbe sem veszik, amit szemükkel látnak és a Szentírás gyakran fülükbe rág: tudniillik hogy e

¹ „Előljáró írás” a „Kalauz” harmadik könyvéhez, „melyben az igazság ismeretének három akadályát kigyomláztatik”.

világi dicsőség, gazdagság és gyönyörűség olyan, mint a rövid álom. Annakokáért az ilyen emberek, mivel nem okosságtól, hanem csintalan és buja indulatoktól hordoztatnak, nehezen mennek arra, hogy üdvösségükről gondolkodjanak, hanem ha Isten vagy betegséggel, vagy egyéb nyavalyával felébreszti őket mély álmukból.

Másik rendbeliek azok, akik gondolkodnak állapotukról; és minthogy nem bőrükben, hanem lelkükben jár a dolog, nem akarnának megcsalatozni és az igazság helyett hamissághoz ragaszkodni. Azért meggondolják, hogy noha mindegyik vallásbeliek azt állítják, hogy ők járnak igaz úton, ők hirdetik és tanítják tisztán a Szentírást: de azért az ő vélekedésük nem teszi igazzá a hamisat. Azt is általlátják, hogy nem elég, hogy nekik igaznak tetszik vallásuk, hanem azt kell megtekinteni, ha elégséges és bizonyos okok hordozzák és viszik-e arra, hogy vallásukat Szentírással egyenes lénián folyó tudománynak ítéljék. Annakokáért ezek gyakran gondolkodnak állapotukról; gyakran sebesíttetik és szagattatik szívük sok gondolatuktól. De mivel elhitették egyszer magukkal, hogy a római vallás teljes bálványozással és babonás tévelygéssel: ingyen meg sem gondolják, hogy abban valami igazságot kelljen keresni. Sőt, mihelyt erről gondolat ütözik szívükbe, mint valami ördögi sugallást és kísértetet, kirázzák elméjükből. Noha mentől mélyebben megvizsgálnák, annál könnyebb volna az igazsággal ártani a hamisságnak és ennek minden erős alkotmányát elrontani. A több ellenkező pártok között pedig melyiket kelljen választani, nem tudják, mert mindegyikben oly dolgokat látnak, melyekben meg nem nyughatik lelkiismeretük. Innen következik, hogy mintha kétségbe esnének az igazság ismeretéről, békét hagynak eféle gondolkodásnak és nagy veszedelmes bizonytalanságból azt mondják, hogy ők Istenre bízzák dolgukat; a tanítók számadása, hogy a községet ilyen állapotra hozták; nem törik ők abban fejüket, amit ennyi tudós ember el nem tud igazítani. És így az egy nemakarásnak akármit is nehézzé tevő akadályának keresztülállása miatt, csak vakmerőségből, előbbi vélekedésükben maradnak és a maguk elméjében nevelésesen, de veszedelmesen, maguk rettegetésére, gondolatukkal csinált vázától félvén, a régi igazságról értekezni sem akarnak. Azt pedig meg nem gondolják, hogy a Krisztus juhainak okosoknak kell lenni, hogy a báránybőrbe öltözött farkast meg tudják választani az igazi pásztortól, és hogy a tanítók kárhozata őket meg nem menti. Ha e világ szerint életükben járó perük volna, soha úgy másra nem támaszkodnának, hogy maguk is dologhoz ne látnának: tehát sokkal szükségesebb, hogy az örök üdvösség dolgában maguk felnyissák szemüket, és a Szent Pál parancsolata szerint mindeneket jól megszórjanak, rostáljanak és magukra szorgalmatos gondot viseljenek. Mert nincs oly tudatlan vak paraszt, kinek módja ne volna az igazság ismeretében, ha gondja volna magára. De akik másra bízzák az igazság vizsgálatát és csaknem azt mondják, hogy tudja a pap, mit hisznek: félő, hogy helyükbe mást ne bocsássanak mennyországba.

Harmadkarbeliek vannak, kik mint a Noé bárkájából kibocsátott hollók, nem akarván a bárkába térni, és egyebütt nyugodalmat nem találván, valami tettetes ájtatosság színe alatt egy rút mocsaras fertőbe szállanak és azt mondják, hogy nagy az Isten irgalma s jóvolta: nem veti pokolra, akiket szent Fia vérével megváltott, akármi aprólék csalatkozásért. Azért csak a fundamentumot megtartsuk, azaz higyjük, ami a Hiszekegy Istenben vagyon; reméljük és kérjük a Miatyánkban foglalt dolgokat; igyekezzünk a Tízparancsolat megtartására: bár egyéb cikkelyekben különbség és közbevetés legyen is, azzal be nem árkoztatik az üdvösség útja. És jóllehet ezeknél nyilván vagyon, hogy sem a keresztségről, sem az úrvacsoráról nincs emlékezet a *Credóban*; mint hogy arról sincs tanúság a *Credóban*, hányak és melyek a Szentírás könyvei; noha azt is értik, hogy a *Credónak* igaz értelméről sok közbevetett versengés vagyon: úgymint Krisztusnak pokolra szállásáról, az Atyaisten jobbán üléséről, a közönséges anyaszentegyházról, a szentek egyességéről, a bűnnek bocsánatáról, ha a bocsánat által valóban letörültetik-e a bűn, vagy csak elfedeztetik? és egyéb némely dolgokról; noha végezetre azt is tudják, hogy a keresztyének között nincs és talán nem is volt oly eretnokség, mely a *Credót*, a Miatyánkot, a Tízparancsolatot általában megvetette volna; és így, ha elég az igaz hithez a

három dolog vallása, egy eretnokség sem volt a kereszténységben: – de mindezekkel semmit sem gondolnak, hanem elég nekik, ha imígy-amúgy elfedezhetik tévelygésük rútságát és lelki sebeik fenéjét megnyithetik.

Hogy ezért ezeket a három köteleket, melyekkel számlálhatatlan lelkek vonatnak örök veszedelemre, elmetéljük; és jó feneket kerítvén, mozdíthatatlan fundamentumot vessünk az igazságnak: azt kell erős bizonyságokkal állítanunk, hogy csak egy az igaz és üdvösséges tudomány, melyen kívül üdvösséget senki nem nyerhet.

* * *

Ha Istennek gondviselése nincs e világra, nem szükség (úgymond Szent Ágoston), az Isten tiszteléséről szorgalmatoskodnunk.² Ha pedig a világ szépsége és lelkiismeretünk titkos indulatai minden embert arra vezetnek, hogy Istent keresse és neki szolgáljon: kétségkívül ugyanezen Isten módot is mutatott az igaz tudomány ismeretében, hogy ezáltal mint szép egyenes garádícson, Istenhez juthassunk és az ő igaz tiszteletét megadhassuk. Mivel pedig a Lactantius mondása szerint, akik hamisat hisznek és az isteni tiszteletben tévelyegnek, nem kisebb balgatagságban vannak, mint akik általában semmit nem hisznek: felette szükséges, hogy mindenekelőtt megismerjük, minemű hitben és vallásban kell Istennek kedvesen szolgálni. Azért ebben a második könyvben közönségesen a keresztény hitről megmutatom, hogy ennek hitelrevaló méltósága oly sok derék bizonyságokkal erősítettett, hogy aki okossággal akar élni, nyilván megismeri, hogy a keresztény vallás hitelesebb és hihetségesebb minden egyéb tudománynál. És aki mélyen megrostálja ennek igazságára támasztott bizonyságainkat, eszébe veheti, hogy ehhez kell ragaszkodni mindennek, aki el nem akar veszni.

De talán valaki haszontalan munkának ítéli ezt a mi írásunkat, mivel keresztények között vagyunk, kik elhitték a keresztény hitnek igazságát; holott Tertullianus mondása szerint, aki igazán hiszen, mindeneknek előtte azt hiszi, hogy az ő hite igaz, és ezen kívül nem kell igazságot keresni. Ennek felette a keresztény hitnek mélységes tudománya felülhaladja az emberi értelmet, és Istentől belénk oltatott igaz hittel, nem emberi okoskodással ismertetik ennek igazsága. Tehát haszontalan más erősségekkel támogatni az igaz hitet. De ha mélyebben elmélkedünk a dologról, felette hasznosnak, sőt szükségesnek találjuk ezt a munkát.

Először: azokért, kik új tudományokat követnek a keresztény név alatt. Mert a keresztény vallásnak oly szépen egybeláncolt következése vagyion, hogy amint Lirinensistől hallók, aki ennek egy cikkelyét felbontja, ha okosan és magával való ellenkezés nélkül akar cselekedni, a többi ágait is mind felbontja. Azért írja Szent Ágoston, hogy aki egy dologban megveti a kereszténységnek megrögzött egyenlő értelmét, szinte oly könnyen az egész kereszténységet megvetheti. És aki a Szentírás igaz értelmét attól a gyülekezettől nem veszi, melytől vette a Szentírást, sokkal bolondabbul cselekszik, hogysesem ha teljességgel semmit nem hinne. Mivel azért minden újonnan támadott tudomány megveti tanítását annak a gyülekezetnek, melytől a Szentírást veszi: következik, hogy semmiben ember bizonyos nem lehet az új vallás szerint, hanem éppen az egész keresztény hitnek fundamentumait kétségessé teszi. És ha az új vallásoknak felvetett erősségei után egy nyomban egyenesen megyünk, teljességgel kétségessé kell tenni a keresztény hitet. Bizonyosan is tudom sok példákból, hogy akik értelmesek, soha az új tudományokban meg nem nyugosznak; sőt, amint ennekutána megmutatom Luther saját írásaiból, soha Luther maga sem volt állhatatos vallásában; hanem csak habozott, kapott kétfelé, mint a vízben haló ember. Hogy azért ezt a nagy kételkedésből és bizonytalanságból következő veszedelmet eltávoztassuk, szükség a keresztény hitnek hiteles voltát szép és minden kemény értelmet meghódoltató bizonyságokkal támogatni.

² A „Kalauz” második könyvének („A keresztény hitnek igazsága tíz bizonyással erősítettik”) bevezetése: „Micsoda hasznai vannak ezeknek a bizonyságoknak?”

Másodszor: azokért is hasznosak ezek a bizonyosságok, kik állhatatosak az igazságban, mert nagy lelki vigasztalással szemlélhetik vallásuk méltóságát. És nem csak isteni hálaadásra indítatnak azért a kedves szép ajándékért, de arra is gerjed akaratum, hogy naponként öregbedjék bennük ez a mennyei kincs és gazdagság. Ennekfelette mivel a keresztény hitben sok dolgok vannak, melyek messze felülhaladják értelmünket és az emberi vélekedés szerint lehetetlennek látszanak: szükség, hogy szemünk előtt forogjanak a keresztény hitnek bizonyosságai, melyekkel az ellene tusakodó indulatokat és kísérteteket lenyomjuk és megfojtsuk magunkban.

Oka, miért kell vallásunk hiteles voltát erős bizonyságokkal állítanunk, a keresztény hitnek felséges méltóságából származik: mert emberi értelmet felülhaladó igazságot ad előnkbe, melyet csak az Isten szaváért, tanubizonyosságáért és jelentéséért hiszünk. Mi pedig Istennek tulajdon szólását nyilván nem hallottuk, hanem a tanítók prédikálása által fogamzik bennünk az igaz vallás. De mivel, aki hamar hiszen, állhatatlan és hamar megcsalatik; és az Epicharmus mondása szerint az okosság erőssége az, hogy vakmerőül ne higyjünk: annakokáért, hogy az ember köteles legyen az Istentől kinyilatkoztatott igazság hitelére, nem elég pusztán és száraz beszéddel elébe adni, hogy ezt Isten mondotta; hanem efelett kívántatik, hogy oly bizonyos jelenségek járuljanak az igazság hirdetése mellé, melyek ezt hihetővé tegyék, és elegendő erősséget állítsanak, melyektől okosan és értelmesen vitessék ember a hitelre. Azért mondja Szent Pál, hogy a mi engedelmességünk okos legyen, azaz oktanul és vakmerőül ne rohanjunk, hanem bizonyos okoktól vitetvén hajoljunk. Szent János is arra int, hogy minden szón el ne induljunk, minden léleknek ne higyjünk; hanem megértsük először, ha Istentől vagy-on-e. Mert nem elég a hitelnek kötelezésére, hogy valaki azt mondja, hogy Isten tanította, amit ő hirdet: hanem ennek bizonyosságait kell mutatni, melyek az okos ember ítéletét meghajthassák.

Hogy Isten megmutatná, mely elégtelen, ha ki erősen hirdeti, hogy ő Istentől vett tudományt tanít, de emellett derekas bizonyossággal nem támogatja mondását: valamikor új jelenések által akarta tanítani híveit, csodálatos és hitető jelenségeit adta, hogy övé a tanítás. Mózeset csodatevő vesszővel becslé. Krisztus Urunk, ha bizonyos jelenségeit nem adta volna Istentől eredett igaz tanításának, nem vétkeztek volna, akik be nem vették tanítását. Az apostolokat nemcsak nyelvekkel, de csodálatos jelenségek bizonyításaival is ékesíté. Noha azért Üdvözítőnk méltán feddi a zsidókat és a királyi embert, hogy annakelőtte sok csodáit látván nem hittek és új csodákat kívántak, ezzel próbálván őtet és kételkedvén előbb tapasztalt hatalmasságában: de eféle hitetlenséget kirekesztvén, nemcsak tiltva nincsen, hogy bizonyos jelenségeit kívánjuk az isteni tanításnak, de sőt szükséges, hogy csak a sovány és pusztá beszéden el ne induljunk, ha meg nem akarunk csalatni, – akárki mint kiáltta, hogy ő isteni tudományt hirdet. Azért írja Szent Ágoston, hogy noha a hit tanubizonyoságtételen fundáltatik, de az okosságot ki nem rekeszti. Mert vigyázó elmével meg kell tekinteni, kinek kell hinni. Másutt azt mondja, hogy az Isten nem vonszol üstökön fogva a hitre, hanem hihetséges bizonyságokat ad előnkbe, melyek nélkül nem juthatunk a hitre.

Azért ezek a bizonyosságok, melyekkel a régi szent doktorok megmutatták a keresztény hitnek méltóságát és a pogányokat annak hitelére hódoltatták, arra szolgálnak, hogy emberi okosság szerint is megismerjük, mely méltó hitelre a keresztény tudomány; és hogy okosan cselekszenek, akik minden egyéb tudományt hátravetvén ehhez ragaszkodnak. Mert ugyanis ama szent és tudós főemberek, kik által Isten kigyomlálá a vak pogányságot e világból; mivel a pogányok ellen nem harcolhattak Szentírásból, az ilyen bizonyságokkal megmutatták elsőben, hogy az ellenkező tudományok ember természetébe plántált okossággal tusakodnak. Azután megfeleltek minden ellenvetésükre, mellyel a keresztény hitet gyalázták, megmutatván, hogy semmi olyat nem foglal magában a keresztény értelem, melyért valaki méltán idegenkedhessék tőle. Végezetre megbizonyították győzhetetlen jelenségekkel, hogy felette méltó hitelre a keresztény vallás, és hogy mentségük nem lehet Isten előtt azoknak, kik ezen meg nem nyugosznak.

Első rész: Istenről

Az erős bizonyságok alapján igaznak megismert, s az értelem, a természettől belénk plántált okosság tanuságával egyező vallás a keresztény katolikus. Ennek végső alapja az Istenben való hit. Ahhoz, hogy Istent méltóképpen tiszteljük, előbb meg kell Őt ismernünk. Erről szól a „Kalauz” első könyve. Első részében arról, hogy „a teremtett állatok szép rendje, az emberi természet indulata, az igaz okosság vezérlése Isten ismeretére viszen”; a másodikban arról, „mint kell a világi szép alkotmányokban az Isten hatalmát és bölcsességét szemlélni”; a következő ötben az Isten természetéről; a nyolcadikban végül arról, hogy „Istennek szolgálattal tartozunk”.

A teremtő Isten megismerése.

Bölcsesség és ismeret; tisztelet és vallás. Isten léte: vallásunk alapja. Miből ismerjük meg Istent?

A tökéletes erkölcsnek és minden jóságos életnek gyökere és kútfeje az Istennek igaz ismerete.³ Mert a Lactantius mondása szerint válthatatlanul együtt jár az Istennek igaz tisztelete a bölcseséggel. Mert ismerni kell Istent, és erre bölcseséggel jutunk; tisztelni kell őtet, és az a *religiótól* vagyon. De elől jár a bölcsesség és istenismeret; abból fakad és következik az isteni tisztelet.

Annakokáért valaki Istenhez akar járulni és az ő igaz tisztelete és szolgálata által üdvösséget kíván nyerni: elsőben a mennyei bölcseségnek vezérléséből hinni és tudni kell, hogy e világnak vezérlő ura, gondviselő fejedelme, teremtő Istene vagyon, ki mindenható erejével e világot alkotta, bölcsességével vezérli, gondviselésével szent nevének dicsőségére igazgatja. Azután azt kell érteni, hogy ez az igaz Isten mind hív szolgálainak, s mind ellene rúgolódzó engedetlen pártosoknak érdemük szerint igaz jutalommal fizet.

Azért a keresztény hitnek és üdvösséges tudománynak felbonthatatlan fundamentumául kell azt vetnünk, hogy egy igaz Isten vagyon, kit azért neveznek a görögök *Theosnak*, mert általlát mindeneket, általhat mindeneket.

Ezt a mi hitünk első fundamentumát nem volna talán szükség a természet tanításaival támogatni; mivel a pogány Aristoteles azt tanácsolja, hogy pálcával kell ütögetni, nem bizonyságokkal oktatni az istentagadókat; mindazáltal a híveknek lelki vigasztalására leszen, ha értik, mely szépen egyez és egyenes bizonyságot teszen a hit és az okosság a keresztény igazságról. Azoknak pedig, kik nyelvükkel vallják, de feslett életükkel és rút erkölcsükkel tagadják az Istent, ösztöne és ébresztője leszen a természet az isteni tiszteletre és szolgálatra.

Azért nemcsak a Szentírásból, de a teremtett állatoknak módos és bölcs rendeléséből, csodálatos erejéből, álmélgodásra indító ékességeiből, hasznaiból, cselekedetükből és az emberi természetnek tulajdon indulatából oly nyilván ismerhetjük a világ urát és gondviselő kormányosát, hogy Szent Pál ugyan látásnak meri nevezni ezt az ismeretet. Ez okon mondja a Szentírás, hogy mentségük nem lehet, akik Istent nem ismerik: Sőt bolondoknak nevezi, akik csak szívükben is azt merik mondani, hogy nincs Isten. Mert nincs oly vad goromba ember, ki Istent nem látná a teremtett állatok tükörében. Mivel a mennyei és földi állatok nem egyebek szép renddel egybeszerkesztett garádicsoknál, melyeken a nagy Isten ismeretére juthat az értelmes emberek okossága.

³ A „Kalauz” első könyvének első részéből.

Isten természetéről.

Isten végtelen. Bizonyítja ezt a Szentírás és az okosság. Mit jelent Isten végtelen szépsége, jósága, hatalma, bölcsesége? Isten bölcseségéről. Végtelen bölcseségének legfőbb megnyilvánulása: Krisztus megtestesülése.

Első dolog, melyet az isteni természetről tudnunk kell, az, hogy Isten magában végtelen, úgy, hogy nemcsak ereje és hatalmassága határozatlan; nemcsak helyre és megmaradásra nézve környékezetlen, mindenkor és mindenütt jelen lévén, de természetében is végtelen, és magában foglalja határ nélkül, valami tökéletes méltóság lehetséges.⁴ A köveknek, fáknak, oktalan állatoknak bizonyos határral környékezett természete vagyon, és nincs ezekben annyi jóság, mint az emberben; az emberben sincs az angyali természet méltósága; az isteni természet pedig magában foglal minden tökéletes jóságot és méltóságot; úgy, hogy valami szépség, gyönyörűség, hatalom és méltóságos tökéletesség lehetséges, minden fogyatkozás nélkül őbenne található, őbenne fénylik. Miképpen az arany forintban vagyon a két vagy három rézpénz haszna és vásárlásra való alkalmatossága, de nem olyan fogyatkozással, mint a rézpénzben: azonképpen valamit az Isten teremtett, sőt valamit az ő mindenható ereje teremthet, felségesebb méltósággal mind őbenne vagyon, mint nyilván tanítja a Szentírás.

Hogy az isteni természet méltósága végtelen, nemcsak a Szentírásban olvassuk, de az emberi okosság is nyilvánvaló jelenségekkel mutatja. Mert nem lehet annak bizonyos határral bekerített méltósága, akinél nagyobb és becsületesebb semmi nem lehet, és akitől kell származni minden tökéletes jóságnak, mely a teremtett állatokban lehetséges.

* * *

Az isteni természetről így gondolkodjunk: noha az Isten szépnek mondatik, de nem olyan szépség vagyon őbenne, mineműt külső érzékenységünkkel megfoghatunk; nem olyan fényesség vagyon őbenne, mineműt szemünkkel láthatunk. Mivel nem illendő az isteni felséghez, valamit a mi érzékenységünk elérhet. Azonképpen jó, bölcs, hatalmas az Isten; de nem olyan jóság, nem olyan hatalom és bölcsesség vagyon őbenne, mineműt mi gondolhatunk és elménkbe foglalhatunk; mert így csekély és fogyatkozott bölcsesség, hatalom és jóság volna benne; hanem ennél a bölcseségnél, melyet mi gondolunk, végtelenül nagyobb a mi Istenünk bölcsesége. Végezetre az Istenben vagyon minden erő, méltóság és tökéletesség, mely a teremtett állatokban található; mert Szent Pál mondása szerint őtőle, őáltala, őbenne vannak mindenek; és valami Istentől teremtett, őbenne élet volt; – de nem úgy vannak ezek Istenben, mint a teremtett állatokban, tudniillik határozva és fogyatkozásokkal beboronálva, hanem végtelenül, minden fogyatkozásnak sonkolya és sөpreje nélkül.

* * *

Az Istennek változhatatlansága magával hozza, hogy soha semmi új tudomány őbenne nem kezdetik, hanem öröktől fogva mindeneket általlató bölcseséggel tündöklik.⁵ Azért mondja a Szentírás, hogy Istenben vagyon minden tudományok kincse. Másutt olvassuk, hogy Isten szemei általlátják az ember szívét és a föld mélységét, és amint Szent Pál írja, semmi nincs őelőtte láthatatlan: mezítelen és nyitva minden rejtek az ő szeme előtt; tud ő mindeneket.

⁴ A „Kalauz” első könyvének negyedik részéből.

⁵ A „Kalauz” első könyvének hetedik részéből. Az ötödik Isten mindenhatóságát fejtegeti, a hatodik azt, hogy „az isteni természet változhatatlan és mindenütt jelen”.

Az okosság is arra mutat, hogy mivel az Isten természete végetlen, értelme is végetlen legyen; és valami ismerhető, azt mind általlássza. Mert fogyatkozás nélkül nem lehetne Isten, ha valamit újonnan tanulhatna. Errenézve mondja a Szentírás, hogy Isten öröktől fogva tudott minden jövődől dolgot. Sőt nemcsak a jövődől látják Isten sokranézöl szemei, de azt is tudják, mi következnek, ha ilyen vagy amolyan dolog lenne, mely soha nem leszen.

Ez pedig az Istennek végetlen bölcsesége, noha számlálhatatlan jelenségekben, de az én ítéletem szerint főképpen öt dologban fénylik.

Ez az öt dolog: először hogy mindent tud és ismer; másodsor hogy mindent fogyatkozás nélkül, teljesen, lényegében és állandóan tud és ismer; harmadsor a világ tökéletes alkotmánya; negyedsor Istennek a világra való örökös és fáradság nélküli gondviselése; végül, ötödsör:

Mindezeknél mélyebben kinyilatkoztatja az isteni bölcseségnek végtelenségét a mi Üdvözítöl testesülése, melyről az angyalok is sokat az anyaszentegyház tanításából értettek. És noha számtalan csoda dologok fénylenek ebben az isteni bölcsesség találmányában: de főképpen az, hogy Urunk testesülése által az Isten igazságának, mely a bűn ellen felgerjedett vala, úgy lön elég, hogy az irgalmasságnak legnagyobb és becsületesebb jelensége abban nyilatkoznék ki. Ennekfelette azon egy munkával nemcsak régi nyavalyánknak szerze orvosságot, de az emberek életének tökéletes rendelésére is példát ada: sanyarúságainak és kínjainak emlékezete által a békességtúrésre ébresztöl ösztönt hagyta. Végezetre, amit sem angyali, sem emberi elme meg nem tudott volna gondolni, azt művelte: tudniillik, hogy az Isten emberré lenne; az öröktől fogva való idő szerint születnék; a halhatatlan és sérülhetetlen meghalna és sok nyomorúságok alá vettetnék. Mert noha az isteni természet magában semmit nem szenvedhet, mástól sem születik: de minthogy az isteni személy úgy egybekötetett az emberi természettel, hogy a személynek egyvoltában igaz Isten és igaz ember a mi Megváltöl: azon egy igaz emberről és igaz Istenről mondjuk, hogy született, meghalt, feltámadott érettöl.

Az ember megbántotta a teremtöl Isten; lázadásával, bűnével elrontotta a teremtés tökéletes művét. De Isten, végtelen irgalmában és szeretetében, az első Ádám vétkét jóváteendöl, második Ádámként önnön egyszülött Fiát küldte el; Isten emberré lett, hogy megnyissa az ember előtt az Istenhez vezető utat. Pázmány vallásos életének és tanításának legmélyebb élménye ez: a megtestesülés, megváltás és kiengesztelés misztériuma. Krisztus emberré született értöl; Krisztus szenvedett és meghalt értöl; Krisztus a mi közbenjáröl, áldozatöl, engesztelésöl; s mert megharcolt értöl s vére váltságán megvett minket, Krisztus a mi királyöl. S itt, Krisztus királyságának gondolatában az ember életét örökös vitézkesedésnek látöl barokk fölfogás egy nagy középkori gondolattal találkozik: a szentágostoni civitas Dei – civitas Diaboli világgépével.

A megváltöl Isten megtestesülése.

Elizeus példája. Isten végtelen szeretetének legnagyobb bizonyága Krisztus embersége. Isteni személy és emberi természet egysége Krisztusban. Miért jött Krisztus?

A Királyok könyvében olvassuk, hogy egy özvegyasszony fia véletlenül meghala, és nem találván a keseredett anya egyéb vigasztalást, Elizeushoz futa, lábaihoz borula; addig esedezék, addig áztatá könnyhullatásaival a földet előtte, hogy megesek szíve a prófétának: inasát, Giezit a

halottas házhoz küldé, kezébe adván istápiját, mellyel támogatni szokta vala vénségének erőtlenségét, és megparancsolá, hogy azzal illesse s elevenítse meg a holttestet.⁶ De megértvén Elizeus, hogy ezzel meg nem éledett a gyermek, maga méne a halotthoz; úgy egybevoná és kicsinyíté magát, hogy a holttestre borulván szemeit szemeihez, kezeit kezeihez, lábait lábaihoz tenné; és így elsőben megmelegíté, végre megeleveníté a holt gyermeket.

Hasonlót cselekedett mivelünk a próféták Ura és Atyja, Istennek bölcsesége. Meghalt vala bűnében az emberi nemzet: Isten az ő jóvoltának gazdagságát mutatván nem akará érdeme szerint elhagyni; hanem hogy újonnan lelki életre támasztaná, elküldé Mózeset csodatevő vesszejével; elküldé prófétáit, kik a törvénynek súlyos pálcáival eléggé illeték, sőt ütögeték az emberek szívét: de lelki életet és érzékenységet nem adhatának néki. Mert ha törvény által lehetett az igazulás, hiába halt meg a Krisztus. Ami tehát lehetetlen volt a törvénytől, azt maga az Isten Fia vivé végbe; és aki régen sok nyelveken, sok képek és árnyékok által szólott, maga jöve hozzánk születése által: végetlen nagyságát, melyet az egek és föld meg nem környékezhettek, annyira egybevoná, és amint szól az írás: az igét annyira megrövidíté, magát annyira megüresíté és kicsinyíté, hogy gyermeki testtel egyesülvén, a szoros istállónak kiseded jászolában férme. Így eleveníté a kárhozat halálába esett embert.

* * *

Az Istennek végetlen szeretete és irgalmassága soha semmiben nagyobb cselekedetét és jelenségét nem mutatta, mint a Fiúistennek emberré létében.⁷ Krisztus Urunk, mértékét akarván mutatni az isteni szeretet nagy voltának, azt mondja, hogy Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlenegy Fiát adta. Nem földi paradicsomot, mint Ádámnak; nem tágas földeket és bő majorságokat, mint Ábrahámnak; nem világi országot és birodalmat, mint Dávid királynak; hanem az ő szent Fiát; nem fogadott fiát, hanem Unigenitum, egyetlenegy Fiát, magával egyenlő természetű Fiát adta; nem mulatságra, hanem munkára, fáradságra, halálra adta érettünk, mikor emberi testbe öltöztette. Ó, végetlen szeretet! ó, kimondhatatlan irgalmasság!

Sok egyéb cselekedetekben fénylik Istennek hozzánk való kegyelme és szeretete; de mikor ezt kellett és ismertetni akarta, azzal ajánlotta, hogy szent Fiát nekünk adta. Ez bezzeg felettébbvaló, mindeneket fölülhaladó szeretet, melyet emberi elme meg nem érthet, emberi szó ki nem mondhat, emberi tehetség meg nem hálálhat; mert ez igazán irgalmasságnak feneketlen tengere. Hová lehet annál irgalmasabb szeretet, vagy szerelmesebb irgalmasság, minthogy a mi Istenünk miérettünk, elvetett teremtett állataiért, kikre szüksége nem volt, sőt ellenségeiért szolgálai ábrázatba öltözött, hogy betegségünkől meggyógyítana, fogságunkból megszabadítana, veszedelmünkől kimentene? Számtalan nyavalyákba estünk bűneinkkel; orvosunkhoz nem mehettünk erőtlenségünk miatt; hanem ő jöve hozzánk, hogy meglátogasson, meggyógyítson. Ördög tömlöcében bűnök láncával kötözve valánk; reménységünk nem lehetett, hogy magunkat felszabadítsuk; hanem a Fiúisten magát adá, hogy órajta kiváltózzunk; aláhajla, hogy felemelje az elesett embert; megüresíté magát, hogy mi gazdagodjunk; befedé fényességes orcáját, mint Mózes, hogy ővele nyájaskodhassunk. És miképpen a nap, hogy alkalmas esőt szerezzen a földnek gyümölcsötzetésére, felemelvén a felhőket, befedi, noha el nem veszi tulajdon fényességét: úgy a mi Istenünk, hogy minket mennyei áldásoknak harmataival nedvesítene, emberi természetnek felhőjével isteni méltóságát elrejté.

Ugyanezen testesülésben oly erősen és édesdeden adá magát emberekhez az isteni személy, hogy minden egyéb egybekötésnél nagyobb és erősebb az isteni személynek és emberi természetnek egybefoglalása.⁸ A házasságban nagy egyesülés vagy a két személy között; a test és lélek között ennél is nagyobb; de ezeknél felségesebb, nagyobb és erősebb az isteni

⁶ A karácsony napjára rendelt első prédikációból „Krisztus Urunk születésének idejéről, módjáról és helyéről”.

⁷ A második karácsonyi prédikációból: „Miért lett Isten emberré?”

⁸ A második karácsonyi prédikációból.

személynek egybefoglalása a halandó emberséggel. Mert a házasságban két személy és két természet marad: de a testesülésben két természetnek egy személye vagy. A test és lélek egymástól elválk halál által: de az isteni személy soha el nem vált Krisztus testétől-lelkétől, még mikor a lélek kiszakadott is a testből. A mi lelkünk e világon malaszt által, azután dicsőség által Istennel egybefoglaltatik, de egy személlyé Istennel nem tétetik; csak szinte a testesülés minden egyesülésnél nagyobb, mely úgy egybefoglalja az isteni személyt az emberi természettel, hogy Krisztusról valóságosan mondhatja a teljes Szentháromság, amit csúfolva mondott vala Ádámról: ihol az ember olyan, mint egy közülünk. Mi pedig hálaadó szeretettel dicsekedhetünk, hogy Isten olyan, mint egy közülünk.

Ha azért az ótestamentumban nagy szerelemnek bizonyos jelensége volt, hogy Isten az ő sátorát a zsidó nép között felvonatta: mennél bátorságosabb jelensége vagy nálunk az Isten szerelmének, mikor nem sátrat, hanem emberi testet épített magának a mi vérünkéből és személye szerint közénk szállott, Emmanuellé, velünk lakozó Istenné lévén!

* * *

Nem egyébért jött, hanem miérettünk, a mi jónkért és üdvösségünkért.⁹ Ha Emberfia lett, azért lett, hogy mi Isten fiai legyünk. Ha kisdéd gyermek, azért ilyen, hogy minket tökéletes férfiakká tegyen. Ha erőtlén, azért olyan, hogy a mennyei útnak járására minket vastagítson. Pólyába kötötetett, hogy minket a bűnök köteléből megoldozzon. Tejet szopott, hogy minket mennyei eledellel tápláljon. Kicsinnyé lett, hogy minket nagyokká tegyen. Posztódarabocskákba takartatott, hogy minket az igazságnak menyegzős köntösébe öltöztessen. Szegénnyé lett, hogy minket gazdagítson. Nincs helye a szálláson, hogy nekünk helyünk lehessen mennyországban. Idegenben születik, hogy minket mennyei hazánkba vigyen. A rovóktól beiratik, hogy mi az élők könyvébe irassunk. Adófizetésre köteleztetik, hogy minket ördög fogságából felszabadítson. Barmok jászolába helyeztetett, hogy minket, kik büzhödtünk, mint barmok, ganéjunktban, rútságunkból kiemeljen. Sírva született, hogy a mi könnyhullatásunkat megszárazssa. Ó, kedves sírás, mely megszabadít az örök sírástól és fogcsikorgatástól! ó, áldott posztócskák, melyek letörlik bűneink rútságait! ó, felséges jászol, melyben nem barmok szénája, hanem angyalok kenyere helyeztetik! ó, felséges könnyhullatások, melyekben a bűnök, mint vízözönben, elmerültek és mi megmosattunk.

A megváltó Isten kereszthalála.

Krisztust keresztre szegeznek. Krisztus kiáltása. Krisztus sebeiről. Imádság a megfeszített Krisztushoz.

Eljövén az idő, melyben ki kellett nyomni az igazi szőlőt a kereszt satuján, a földre döjtött keresztre hanyatt fektették a meztelen Jézust; és amiképpen Ádám kinyujtá kezét a tilalmas gyümölcslopásra, úgy a mi váltságunk a keresztnek oltárára terjeszté szent kezeit; és mint Izsák a rakás fa tetején nagy engedelemmel nyakára várta atyja vágását, úgy az ártatlan Krisztus szelíd és engedelmes szívvel minden idegenség nélkül várta a hóhérok szegezését.¹⁰ Ragadván azért a kegyetlen hóhérok bal kezét, mely szívéhez közelebb vala, temérdek vasszeggel, nagy öreg pöröly ütésével a fához szegezik. Ó, felséges Atyaisten! Ó, végetlen bölcseségű szent Isten! Ha a Salamon templomában nem akarád, hogy pörölyvel illetnének csak egy követ is: mi dolog, hogy a Szentlélektől épített Templom ily kegyetlen pörölyözéseket szenved? Ragadák a többi hóhérok jobb kezét Krisztusnak, és mind azt, mind a két lábát általlyuggaták és szagaták

⁹ Az első karácsonyi prédikációból.

¹⁰ A nagypéntekre írt első prédikációból, „Krisztus szenvedésének egész rendjéről”.

temérdek vasszegekkel. Annakokáért, miképpen a világ kezdetén a földi paradicsom négy igen szép és bőséges forrással nedvesített és gyümölcsössé tétetett: úgy a mi édes Üdvözítőnk négy mélységes sebeiből lelkünk mosogatására és gyümölcsözésére négy bőséges, de véres kútfejek áradának. Ó, áldott Jézus, mely méltán mondatol fájdalmak emberének! mivel ennél nagyobb fájdalmak nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sűrűséges inai és apró csontocskái megszagattatnak és egyberontatnak; melyre nézve minden fájdalmai között leginkább azt emlegeti Krisztus, hogy kezeit-lábait általlyuggatták és annyira kicsigázták tagjait, hogy megszámlálhatták minden csontjait. Valaki nem hiszi, mely nagy kín és fájdalom a kezek és lábak szegezése, könnyen eszébe veheti, ha történetből egy tűhegy mégyen körme alá. Ó, dicsőséges kezek, melyek az eget-földet alkották! Ó, áldott lábak, melyek előtt a halál és ördög elfutamodnak! Micsoda szegek, micsoda sebek ezek, melyek titeket szaggattak? Az én kezeim gonoszságai, az én indulataim álnokságai szerzették ezeket a fájdalmakat. Ó, felséges Atyaisten! nézz ezekre a Te szent Fiad sebeire és fájdalmaira, melyeket az én bűneim orvoslásáért szenvedett. Fogadd kegyelmesen ezt az áldozatot és ennek érdeméért bocsásd meg sok gonoszságaimat.

* * *

Keresztények! természetünk hozta, hogy mikor kedvesünk meghal, annak utolsó szavait és cselekedeteit mélyen elménkbe oltjuk; méltó azért, hogy a mi lelkünk szeretőjének utolsó cselekedeteit megtekintsük; és ha az ő életének példájából minden tökéletes életre tanuságot vettünk, az ő halálából a mesterségek mesterségét, a jó kimúlásnak módját igazán megtanuljuk. Tudván azért Krisztus, hogy éppen megteljesítette, valamit isteni rendelésből a próféták jövendöltek; látván, hogy az ő Szent Atyjának haragja megenyhült, hogy az ördög meggyőzetett, hogy a világ váltságának ára teljesen megfizettetett: megkóstolván a spongyában és izsopban neki nyújtott ecetet, nagyon felkiálta. Micsoda kiáltás volt ez, megmagyarázza Szent Pál: erős kiáltással, úgymond, és keserves sírásokkal könyörge az ő Szent Atyjának; és azután fejét lehajtván kibocsátá lelkét, hogy mint a Noé bárkájából kibocsátott galamb, hírt hozna és jelt adna az Istennel való békességről és a harag özönének szűnéséről.

Mi dolog ez, édes Üdvözítőm? Sírva, kiáltva, imádkozva, fejet hajtva adod ki lelkedet? Ó, végetlen szeretet! ó, becsülhetetlen kegyelmesség! Nem sirattad, Uram, nem sirattad magadat, hanem az én sok bűneimet; nem kesergetted kínszenvedéseidet, hanem az én gonoszságaimat. És mivel születésedben nem volt bölcsőd, életedben nem volt házad, halálod óráján sincsen inged; hanem ágyad a kemény keresztfa, vánkosaid a vasszegek, szuperlátod az egek. Semmi kedvet, semmi könnyebbséget nem kerestél testednek; hanem csak Istenhez kiáltottál, csak könyörögtél és fejedet meghajtván igaz engedelmisséggel az Isten akaratára kibocsátád lelkedet. Ezt kell a keresztény embernek halála óráján követni; nem a test kedvét keresni, nem a világon kapdosni, hanem Istenhez kell folyamodni, bűnünk bocsánatát sírással tőle kérni, az ő szent akaratához mindeneket alkalmaztatni.

Ó, én kemény szívem, mikor epedsz meg bánatodban, ha akkor nem bánkódsz, mikor a te Istened meghal éretted? Nézd, ó, én lelkem, a te Megváltód holttestét a keresztfán. Látod-e, mint beestek szent szemei, megkékültek szent orcái, megmerevedtek hideg tetemei, megfeketedtek szent tagjai, lábbal tapodtatik földre folyt szent vére? Follyatok én szemeim könnyhullatási, ha vérrel folynak a Krisztus sebeinek forrási. Szerelmes Uram, édes Megváltóm, a Te szent halálod oltalmazzon engem az örök haláltól.

* * *

Vége vala immár a Krisztus életének, de nem lőn vége szenvedésének. Mert nem csak a Mózes törvényének rendeléséért, hanem a húsvétnek és a szombatnak becsületéért ugyanazon

nap le akarván venni a keresztekről a testeket, megronták szarát a két feszített embernek, hogy meghalának, Mikor látták volna, hogy Krisztus immár megholt, csontjait meg nem törék, hogy az írás beteljesednék; hanem hogy bizonyosabbak lennének halálában, egy a vitézek közül általveré dárdájával oldalát, melyből vér folya ki váltságunkért, víz folya keresztelésünkért.

Ó, áldott Jézus, mely bőkezű, sőt tékozló vagy szent véred kiontásában! Egy csepp véred elégséges volt az egész világ váltságára, de hogy bőséges lenne fizetésed, és ahol bővelkedett a bűn, annál inkább bővelkednék a kegyelem: kiadád mindenestül testedben széjjeloszlott véredet, mikor megostoroztattál; agyad veleje körül valami vér találatott, mind kinyomá a töviskorona; az erek vérét épen kibocsáták a vasszegek érvágásai; csak a szíved vala hátra, és íme azt is általverik, annak is vérét bocsátják. Méltán mondhatod immár, lelkünk szeretője, az emberi nemzetnek ama drága szokat: megsebesítetted, édes jegyesem, megsebesítetted az én szívemet. Ó, áldott seb! ó, dicsőséges nyílás! Nem egyéb, keresztények, a Krisztus oldala sebe, hanem egy száj, mely az Isten szeretetét hirdeti; egy ajtó, melyen az oltalom városába és a Noé bárkájába mehetünk, hogy a veszedelmektől szabaduljunk; egy kőhasadék, melyben bátorsággal nyugodhatunk. Ebbe a hasadékba hívja Krisztus a híveket, mikor azt kiáltja: galambom, jöjj a kölyukakba, jöjj a kőhányások hajlékába. Kicsoda ez a kő, ha nem, akiről Szent Pál írja: Krisztus a kőszikla? Micsodák a lyukak, ha nem a szegek helyei? Micsoda a kőhányások hajléka, ha nem a dárda helye? mely oly tágas vala, hogy Szent Tamás egészen kezét bele tehette, noha csak ujját bocsátotta a szegek helyébe.

Keresztény ember, hagyd el a világ hajlékait, az ördög vendégfogadóit; lakjál ebben a kősziklában, mint egy galamb: csinálj itt fészket lelkednek. Ha bűneid rettegtenek, fuss a Krisztus oldala nyílásába; és eszedbe vevén, hogy nagyobb az Isten irgalma, hogysen a te vétked, megbátorodol. Ha az Isten haragját fejed felett látod, menj be az igaz kőszikla szakadásába, és megszűnik rettegésed. Ha az ördög és világ kísértetei ostromolnak, szaladj a kőszikla-hasadásba, és megüresedel félelmedtől. Ha a világi keresztek és sanyarúságok szorongatnak, ha ellenségeid prédára keresnek: röpülj a kölyukba és oltalom alatt leszesz. Mert ha a szent mártírok bátorsággal nézték testük szakadását, örömmel látták vérük folyását: abból volt, hogy az ő lelkük a Krisztus sebeiben lakozott és a kősziklától megkeményedett, mint a kőszikla. Annakokáért bátran azt kiáltották, amit Szent Jób: Uram, állass melléd engem, sőt fogadj be szent sebeidbe, és nem félek, akárki támadjon ellenem; mert erős váram és győzhetetlen bástyám nekem a te szent sebed. Végezetre, ha bűneid sokaságával terheltetel és lenyomatol, szaladj ebbe a Krisztus oldala sebébe: mert ha Szent Tamás hitetlenből hívő lett, mihelyt kezét bocsátotta a Krisztus oldalába, te is mindjárt Krisztus galambja és jegyese leszesz, mihelyt az ő oldalában fészket szerzesz.

* * *

Ó, élet megadója! ó, halál rontója, Krisztus Jézus! ki, hogy engem az örök kárhozatnak ítéletétől megmentenél, Pilátustól megítéltetél és halálra kárhoztatál; hogy engem felemelnél, megaláztatál; hogy engem megmentenél, halálra adatál; hogy engem becsülnél, meggyaláztatál; vigyáztál, hogy engemet nyugosztalnál; böjtöltél, hogy engem mennyei dicsőséggel elégítenél; fáradtál, hogy engemet könnyebbítenél; egynéhány pénzen eladattál, hogy én megváltatnám; megfogattál, mint gonosztévő; csúfoltattál, mint bolond; megszentenciáztattál, mint országháborító; megölettél, mint nyilvánvaló gonosztévő: hogy én érettem, mint kezes, megfizetnél; mint szószóló, könyörögnél; és nékem, mint bíró, megengednél. Nem fordítád el füleidet rágalmazóid kiáltásaitól, szent szájadat a keserves epétől, szent orcádat a pökdősésektől. Nem vonád el szent fejedet a töviskorona előtt, nem rántád kezedet-lábadat a vasszegek előtt. Ó, én lelkemnek váltsága! ó, én életemnek gyönyörúsége! az én szemeim szemlélték a tilalmas gyümölcsöt, és a te szemeid fedetének be érette; az én lábaim mentek a fához, kezeim nyúltak az almához, és a te kezed-lábad szegeztetik a kereszthez; az én szájam ízlelte a tiltott gyümölcsöt,

és a te szájad keseredett érette; én loptam, és téged akasztanak fel érette; enyém a vétek és tiéd a büntetése. Nincsenek, Uram, az emberi nyelvnek oly szavai, melyekkel ezeket megköszönhesse. Nincs az emberi akaratnak annyi tehetsége, hogy ezeket meghálálhassa. Hanem a te végetlen kegyességed előtt földre borulva azt a vért, melyet én érettem kiontottál, azt a halált, melyet én érettem szenvedtél, sírva és zokogva terjesztem elődbe és alázatos buzgósággal könyörgök szent Felségednek, hogy ennyi sok és nagy szenvedéseid ne legyenek énbennem haszontalanok.

Krisztus engesztelőnk és közbenjárónk.

Ki a közbenjáró? Hogyan szerez békét? Krisztus: mediator. Szent Pál könyörgése: béküljünk meg Istenünkkel. Fohászkodás.

Kiváltképpen tiszte és hivatala volt Krisztusnak, hogy Istent megengesztelje és az emberi nemzettel megbékéltesse; kire nézve a Szentírás őtet Isten és ember közbejárójának nevezi, de felséges közbenjárónak, az új és jobb testamentum közbenjárójának.¹¹ Nem olyan közbenjáró volt Krisztus, mint Mózes, ki az Isten és a zsidók között az írott törvény kiadásában szolgált; sem olyan, mint Jób, ki Istentől kegyelmet nyert egynéhány barátjának; sem olyan, mint az angyal, mely a babiloni fogság szabadulását nyerte a zsidóknak: hanem az egész emberi nemzetet Isten haragjától és örök veszedelemtől szabadította az új testamentum közbenjárója.

Azt mondjuk közbenjárónak, ki az egybeveszett haragosokat és egymásgyűlölőket békességre és egymás-szeretésre hozza. Hogy pedig a közbenjárás fogatos legyen, szükségképpen kíváztatik, hogy a közbenjárónak mind a két ellenkező résszel barátságos jóakarata és kötelessége legyen. Mert a közbenjárónak a bűnös mellett való törekedésre jóakaratból kell indíttatni; annál is, akitől bocsánatot akar nyerni, tekintetben kell lenni, hogy hasznos legyen közbenjárása. Mivel azért Krisztusban isteni és emberi természet találtatott: mind a két féllel nagy szövetsége és kötelessége volt; az emberért imádkozhatott, az Istent becsületes méltóságával meglágyíthatta, haragját engesztelhette: kegyelmet és örök békességet nyerhetett az emberi nemzetnek.

Kétképpen szokott békességet szerezni a közbenjáró. Először könyörgéssel, kérvén a megsérült részt, hogy a vétkest kedvébe vegye, hogy jóakarátát tőle meg ne vonja, hogy terjessze irgalmasságának jóhírét, annak megengedvén, akin bosszúját tölthetné. Másodszor, a kéremlés felett arra kötvén magát, hogy eleget teszen a sérült résznek mindenekről, valamiben megbántódott.

A mi édes Üdvözítőnk mind a kétképpen *mediator*, közbenjárónk Isten előtt.

* * *

Szükséges hogy ha a Krisztus megengesztelte és megbékéltette szent Atyját, a mi részünkről se legyen akadék, hanem megbékéljünk mi is Istenünkkel. Mert bár a két ellenkező félnek egyikét megengesztelje és békességre bírja is a közbenjáró: de ha a más fél nem akar megbékélni, fennmarad az ellenkezés és gyűlölség. Azért nem elég, hogy az Isten részéről kész a békesség: kíváztatik, hogy mi is megbékéljünk Istenünkkel.

Ezt Szent Pál felséges szókkal adta a Corintus-városiak elébe: Isten minket megbékéltetett magával Krisztus által; mert Istenség volt Krisztusban és a világot magával megbékéltette. Minket pedig, mint követeket, maga képében küldött. Mintha Isten szólana általunk, könyörgünk Krisztusért néktek, hogy megbékéljete az Istennel. Ezek a Szent Pál szavai, melyekben azt hirdeti, hogy Isten megbékélt a világgal; másfelől hatalmas kéréssel esedezik

¹¹ A húsvét utáni első vasárnapra rendelt első prédikációból: „Hogy Krisztus közbenjárásával és papi áldozásával megbékéltette Istent az emberi nemzettel”.

Isten nevével, hogy megbékéljünk Istenünkkel. Mi dolog ez, Szent Pál? Ha Krisztus megbékéltetett, miért kell nekünk fáradnunk a békélésben? Nem elég, hogy Krisztus könyörgésével, szent vére sarcával megelégtette és engesztelte szent Atyját; hanem a mi részünkről kívántatik, hogy igaz hit, szeretet, penitencia által bűneinkből kifeszüljünk és életünket tökéletes erkölcsökbe foglaljuk. Ezt pedig oly igen kívánja Isten, hogy nemcsak erős parancsolatával kötelez, hanem hogy édesdedebben lágyítsa és vonja szívünket, ugyan könyörög, hogy a Krisztus közbenjárását haszontalanná ne tegyük gonoszságunkkal, hanem amint Isten kész a békességre, úgy mi se cselekedjünk ellenkező és gyűlölségújító dolgokat.

Nem azon kér Szent Pál, hogy engeszteljük Istent, hanem hogy mi tegyük le az Istennel való ellenkezést; mert az Isten részéről kész az engedelem, megvagyon a békesség; csak rajtunk ne múljék, csak mi ne akarjuk Istenünket ellenségül venni.

Mivel azért Isten segítségével tehetségünkben vagyunk, hogy békességünk legyen Istennel: jaj ki nagy romlásunkra leszen, ha az Istennek ily nagy irgalmasságát megvetjük! ha mégis ujjat akarunk vonni és gyűlölséget úzni Istenünkkel! Jer, szerezzünk tehát állandó békességet Istenünkkel; boruljunk irgalmassága széke elébe és könyörögjünk: ó, szent Isten! te engemet semmiből teremtettél magad hasonlatosságára, fiaddá fogadtál, és mennyei boldogságodban részt ígértél. Te őriztél és oltalmaztál számtalan veszedelmektől; szent Fiad vérével örök haragnak és kárhozatnak veszedelméből felváltottál. De jaj! mely háládatlan voltam a te jóvoltodnak! Te végtelen jó és minden jónak bőséges forrása lévén, utánam jártál és kértél, hogy veled megbékéljem, barátságodat meg ne vessem; én pedig futottam előtted és bűneim undokságaival ingerlettem haragodot. Te minden nap sokasítottad rajtam jótéteményeidet; én pedig szünetlen bosszantottam kegyességedet. Ígéreteddel és adományaiddal semmit nem gondoltam; veszedelmemet keresve kerestem. Inkább szerettem a teremtett jókat, hogysen a teremtőt; a hiúságot, hogysen az igazságot; a bűnök undokságát, hogysen a mennyei boldogságot; az ördög rabságát, hogysen a te békességedet. Bánom és szégyellem, Uram, ennyi gonoszságaimat és előtted földre borulva irgalmat kérek bűnös fejemnek.

Krisztus királysága.

A világi királyság. Krisztus égi király. Bölcs, irgalmas, mindenható. Nem elvesz, hanem ad. Királyok királya. Isten országa, ördög birodalma. A két zászló. Krisztus sorozása. Mit kíván és mivel jutalmaz? Kövessük Krisztust. Imádság.

A világi királyság embereknek testén és külső jószágán uralkodik; lelkén, akaratán, értelmén nincsen birodalma; sem esőt, sem tiszta időt, sem hevet, sem hideget nem adhat; és amint Izrael királya megvallá: egy betegséget minden erejével meg nem gyógyíthat.¹² Célja ezért és határa a földi királyságnak az, hogy gondviselése alatt hívei között igazság tartassék, idegenek hatalmaskodása megzaboláztassék. De a Messiás királysága lelkünkre hat, értelmünkön és akaratunkon uralkodik; ha testünket megöli, lelkünket is pokolra vetheti; lelki ellenségeinktől, büntől, ördögtől oltalmaz; és nem evilági csendességet, hanem a mennyei boldogságnak nyugodalmát szerzi híveinek.

Méltán mondja tehát Krisztus, hogy az ő királysága nem világi. Mert az ő hadakozásának nyeresége az emberek lelke, adója a hívek imádságai, fegyvere az Isten ígéje, békessége az Isten engesztelése. Az ő országában találtatik a hitnek igazsága, a tudomány tisztasága, a parancsolatok szentsége, az erkölcsök tökéletessége, a mennyei ajándékok gazdagsága.

Ó, mely nagy hálaadással tartozunk az Istennek, hogy ilyen királyt adott, ki, igaz ember lévén, példát adhat; és amint Szent Pál mondja: minden nyavalyáinkban részesülvén, szánakodhatik gyarlóságainkon. Mivel a büntől megválva, minden kísérteteinket megkóstolván,

¹² A virágvasárnapra rendelt második prédikációból: „Krisztus a mi királyunk, kinek szolgálatára köteleztünk”.

tudja savunk ízét; és azokból, amiket szenvedett, megtanulta, mely súlyos az engedelem igája. Annak felette igaz Isten lévén a mi királyunk, erejével és bölcsességével minden fogyatkozásainkat meggyógyíthatja. Ha azért boldog ország, melynek igaz, okos, istenes királya vagyunk, ki alattvalóit külső ellenségtől oltalmazván, jó gondviselésével békességes állapotban, igazság szerint vezérli: minemű nagy boldogság ez, hogy oly király adatott nekünk, kinek végtelen bölcsége szükségünket általlátja, határozatlan irgalmasságát segítségünkre készen tartja, mindenható erejét kívánságaink töltésére és ellenségeink győzedelmére fordítja.

A világi királyok, akármely értékesek és irgalmasok legyenek is, ugyancsak az alattuk valók javaival töltöznek; azoktól adókat és harmincadokat szednek; és amint a pogány bölcs mondja: mennél több országa vagyunk, annál nagyobb szüksége vagyunk. Mivel sok kél ott, ahol sok vagyunk. Ha kinek valamit adnak a világi királyok, azt adják, amit mástól elvettek; azért hasonlítatnak tövishez: mert a tövis, ha ruhás vagy, köntösödöt ragadja; ha mezítelen vagy, húsodat szagztatja. Errenézve a Szentírásban olvassuk, hogy a fák között sem vevé fel a királyságot a füge, olaj és szőlőfa, mert ezek nem kapdosnak máson, hanem hasznot adnak; hanem a tövisnek kelle királlyá lenni. Bezzeg a mi királyunk nem tövis, mert javainkat tőlünk el nem veszi, hanem gazdagságait közinkbe osztogatja: ő táplál, nemcsak egyéb ajándékaival, de maga saját testével, vérével. Amazok szegénnyé teszik a községet, hogy maguk gazdaguljanak; a mi királyunk szegénnyé lett, hogy minket gazdagítson. Amazok akármely bölcsék és okosak legyenek, gyakran megcsaltnak és ártalmas dolgokat cselekszenek; a mi királyunk minden bölcseséggel teljes lévén, semmiben meg nem csaltnak. Amazok kemény parancsolatokkal terhelik a községet, melyeket maguk ujjukkal sem illetnek; a mi királyunk könnyű és maga vállal viselt terhet ad híveire, hogy példájával édesítsen a munkához. Amazok ritkán és kevés emberrel nyájaskodnak; a mi királyunk mindenekhez társul adja magát, minden híveit atyafiainak tartja, minden titkait velük közli. A világi királyok megbecsülik és szép tisztekekkel s gazdagsággal jutalmaznak érdemes szolgáljukat, de királyokká nem teszik, mert a királyság oly határozott birodalom, hogy ha ezt másnak adnák, megfosztatnának maguk a királyságtól; a mi királyunk nem elégszik meg azzal, hogy igaz híveinek sokféle ajándékokat osztogat, hanem királyokká, mégpedig mennyei királyokká teszi őket, mikor azt fogja nekik mondani: jöjjetek én Atyám áldottai, bírájátok az országot, mely nektek készítettett világ kezdetétől. Végezetre a világi királyok, mikor meggyőzik ellenségüket, mikor városait és tartományait megveszik, az alattuk valók kincsével, fáradtságával, vére hullásával viszik ezt végbe, és amit egyebek vitézkedésével, sőt halálával nyernek, azt maguk birodalmához foglalják; de a mi királyunk egyedül nyomta a satut, maga hordozta terhét fejedelemségének, sőt a mi terhünket felvette, bűneinkért való ostromozásainkat magára vállalta. Azért miképpen a zsidók első királya, Saul, egyéb embereket vállálal fölülhaladta: úgy a mi királyunk minden királyokat megelőz és fölülhalad királyi tulajdonságaival.

Ó, mely jó király, mely hatalmas, mely gazdag, mely bőkezű, mely hívei-szerető ez a mi királyunk! Ó, mely nagy szeretetét és irgalmasságát mutatja hozzánk az Atyaisten, hogy kivéven minket a pokolbeli ördög birtokából, melybe magunkat szántszándékkal ejtettük vala, az ő szerelmes szent Fiának királyi birtokába hozott! Bizony méltó, hogy a Szent Pál intésének helyt adjunk, ki azt kívánja, hogy szünetlen hálákat adjunk az Atyaistennek, ki minket a sötétség hatalmából kiszabadítván az ő szerelmes Fiának királysága alá hozott.

Hogy megértsük, mely nagy szükségünk és kötelességünk vagyunk a mi királyunk követésére, azt vegyük eszünkbe, hogy mihelyt a bűn e világra jöve, mindjárt szakadás lőn és két város, két ország, két párt támada. Egyik Isten városa és országa, melyben az igazak és választottak vannak. Másik ördög városa és országa, melyben az istentelenek és megvetettek számláltatnak. Az igazak királya a Krisztus Jézus; a gonoszok fejedelme az ördög, kit Szent Jób kevélyek királyának, Szent Pál világ istenének nevez. Mivel azért e világ két részre szakadott, szükségképpen minden embernek e két városnak és birodalomnak egyikében kell lenni, a két

király közül egyiknek kell szolgálni; mert a Krisztus mondása szerint lehetetlen, hogy valaki mind a két úrnak szolgáljon.

Solon oly törvényt rendelt vala, hogy ha pártütés vagy visszavonás támad a község között, valaki *neutrális* lenne és egyik fél mellé nem állana: irgalmasság nélkül jószágát elvegyék és kikergessék a városból, mikor megbékélnek az ellenkező részek. Favorinus tovább terjeszti ezt és azt mondja, hogy ha az atyafiak és barátosok egymással veszekednek, egyik fél se tartsa azt barátjának, aki csak szemmel nézi és egyikét sem segíti. Nincs helye ennek a törvénynek a mennyei és pokolbeli királyválasztásban, mert lehetetlen, hogy se egyik, se másik mellé ne adja magát az ember: mivel aki Krisztussal nincsen, ellene vagyok; aki igazságot cselekszik, Istené az; aki vétkezik, ördögtől való.

Úgy gondolkodjál tehát, keresztény ember, hogy e világnak tágas mezején két öreg zászló emeltetett: egyik a Jézus Krisztusé, másik a pokolbeli sátáné. Krisztus Urunk nagy kegyes szókkal hí mindeneket zászlója alá, és nem valami darab aranyat vagy ezüstöt, nem falukat, városokat, nem e világ triumfusait és győzedelmeknek dicsőséges mustráltatásait ígéri híveinek: hanem fogyhatatlan jókat, örökkévaló dicsőségeket, mennyei királyságot, végetlen örömet, és így szól nekik: ne féljete, én kisdedeim, kedve tölt az én Atyámnak abban, hogy mennyországot adja néktek. Azt pedig ne gondoljátok, hogy az én zászlóm alatt való vitézkedésnek minden jutalmát a másvilágra halasztom; mert ha a földi vitézkedőknek nem csak győzelem után gazdag préda adatik, hanem zsoldjuk és kosztjuk jár a diadalom előtt: én is nektek e világon szép drága ajándékokat, mennyei vigasztalásokat, lelki örömet és csendességet, gyönyörűséges reménységet adok. Azért valakik elfáradtatok és bűnnek terhével súlyosítva vagytok, jöjjetek énhozzám és én könnyebbséget adok. Ne féljete amaz ellenkező zászlótól; magam megyek előttem és letapodom, meggyőzőm ellenségeteket; sőt immár meggyőztem. A ti dolgotok az, hogy miképpen József a meggyőzött királyok nyakát a fegyvertelen községgel tapodtatá: úgy ti is tapodjátok és gázoljátok az ellenség hatalmasságát. Jusson eszetekbe, hogy sokképpen köteleztettek az én hűségemre; én teremtettelek titeket magam hasonlatosságára, és világ uraivá tettelek. Mikor ördög rabságába jutottatok, tiérettetek emberi testbe öltöztem, váltságtokért véretem adtam, Isten haragját rólatok elvettem, mennyországot megnyitottam. Mindezekért egyéb hálaadást, egyéb szolgálatot nem kívánok tőletek, hanem hogy ellenem pártot ne üssetek, ellenségem zászlója alá ne hódoljatok, velem járjatok, nyomdokaimat kövessétek, hogy arra a boldogságra juthassatok, melyre teremtettetek. Megemlékezzetek arról a fogadásról, mellyel keresztségtekben köteleztétek magatokat, midőn a sátánnak és világi pompának ellenemondván zászlóm alá esküdtetek és magatokat szolgálatomra adtátok.

Ilyen szép hatható intésekkel ilyen erős okokkal hí minket szolgálatra a mi királyunk. De vajjon s mivel csalogatja a sátán, akit veszteni akar? Azt kívánja tőlük, hogy a teremtő Istentől, az igaz mennyei Királytól elbúcsúzzanak és szolgálatára kötelezzék magukat; arra inti, hogy a Krisztus hagyásait fülük mellől bocsátván szabadosan és kedvükre éljenek. Ha ezt művelik, gyönyörűséget mutogat: de épét és keserűséget nyujt; nyugodalmat és csendes állapotot ígér, de mind világi, mind örökkévaló kínokkal fizet; dicsőséggel édesget, de örök gyalázzal terhel.

Ó, vakság! ó, bolondság! a világi királyok ígérekkel és reménységgel tartják nagy részre szolgájukat; és mint egy poéta írja: kézfogásokkal, vigyorgással, papirossal fizetik, vagy inkább fogyatják szolgájukat; mindazáltal elég szolgát találnak. Ha hadat indítanak, kitevén zászlójukat, dobot üttetvén négy vagy öt forintocskát ígérnek; azt is vagy megadják, vagy sem; és mint a darazsak a mézre, úgy futnak az emberek a zsoldra, noha tudják, hogy számtalan munkára, sok mindennapi veszedelmekre hivatnak. Az ördög kínokat és kárhozatot ígér, és szolgát talál. Íme a mennyei király, a Jézus Krisztus zászlót emel: az ő szent keresztségét; szolgákat keres és vélte, találkoznak, kik annyi munkát, annyi veszedelmet akarnának viselni őérette, mennyit a világi királyokért felvállalnak a zsoldosok; noha sokkal becsületesebb ígérekkel édesget, sokkal gyönyörűségesebb jótéteményekkel kötelez, sokkal könnyebb és tisztességesebb munkára integet, sokkal bátorságosabb győzedelmet mutogat, sokkal bőségesebb jutalomnak bérével

biztat Krisztus, hogysem a világi fejedelmek: nagy szégyen ez, keresztények, nagy gyalázat, hogy Krisztusért és az ő országáért annyi munkát nem teszünk, mennyit egynéhány pénzért. Ha igen nagy nehéz dolgot kívánna tőlünk a mi királyunk, csoda nem volna, hogy irtózunk szolgálatától; de egyebet nem kíván, hanem amit Mózes a zsidóktól, mikor azt kiáltá, hogy aki Istené, álljon őmelléje; amit Mathathias a sokaságtól, mikor azt mondá, hogy aki szereti az Isten törvényét, menjen ki őutána; amit Gedeon és Abimelech az ő vitézeitől: hogy azt műveljék, amit őtőle látnak. Boldog Isten, bezzeg sok szolgákat találna egy nagy úr, ha arra hívná őket, hogy csak azt műveljék, amit ő művel! De nem így vagyon a dolog: hanem ha az úr eszik-iszik: udvarol a szolga; ha az úr frissen öltözik: rongyos a szolga; de mégis szolgát találnak a földi urak. A mennyei királynak pedig, a Jézus Krisztusnak ily kevesen szolgálnak, noha az ő szolgálait úgy tartja, mint atyafiát, sőt mint édesanyját.

Ébresszen fel minket, keresztények, a zsidók példája, melyet a mai evangéliumból¹³ hallánk: és ne csak királyunknak ismerjük az emberi testbe öltözött Jézus Krisztust; ne csak szóval valljuk és dicséretekkel magasztaljuk őtet: hanem életünk és erkölcsünk rendelésében kövessük őtet; az ő tisztességéért, ha szükség, ruhánkat is földre hányjuk; őérette mindeneket semminek tartunk. Mikor Sault királlyá választák, valakik őtet úgy nem fogadák, mint királyt, azokat a Szentírás Beliál ördög fiainak nevezi; mentül inkább ördög fiai, akik megvetik és méltó tisztelettel nem illetik ezt a mennyei királyt, a Krisztust? Jusson eszetekbe, mint járanak, akik azt mondják vala: nem akarjuk, hogy ő királykodjék rajtunk. Mind elveszének, szörnyű halállal öletének. Aki evilági királyok zászlója alól elsökik, tudjátok büntetését. Ó, mely sokan, mely könnyen, mely kicsiny marconaságért elsöknek a Krisztus zászlója alól és az ördöghöz futnak! – valahányszor halálos bűnbe esel, atyámfia, annyiszor, – (ó, árultatás! ó, hitetlenség!) – annyiszor ördöghöz pártolsz.

Uram, Jézus Krisztus, mennynek és földnek örökös királya, távol legyen, hogy ellened pártoljunk, hogy rajtunk királykodásodat ne akarjuk. Sőt, Szent Dáviddal azt kiáltjuk: csak te egyedül vagy a mi királyunk, csak te egyedül uralkodjál rajtunk. Ihol, Uram, elhagyjuk hamis urainkat, sőt tirannus fejedelmeinket, az ördögöt, a világot, a testet; nincs ezeknek igazságuk hozzánk; nem keresik ezek a mi jónkat, hanem örök veszedelmünket. Csak te egyedül vagy igaz királyunk, természet szerint való fejedelmünk, ki csak vigasztalásunkat, dicsőségünket, örök üdvösségünket szomjúhozod. Azért illesd meg, Uram, a mi szívünket, hogy tégedet királyunknak ismerjünk, soha tőled el ne szakadjunk, hanem teljes életünkben téged dicsérjünk, dicsőítsünk, és végre az örök boldogságban veled uralkodjunk.

---

¹³ Máté 21,1-9. Jézus bevonulása Jeruzsálembe.

Második rész: Az emberről

Az ember a teremtés koronája, Isten remekműve, akit a maga képére és hasonlatosságára teremtett. Ám az ember az eredeti bűnnel megtörte e belényomott Isten-arcot. Krisztusnak kellett eljönnie, hogy mint forró pecsét, lelkünk viaszába e képet ismét beléoltsa. A megváltás végtelen kegyelme ingyen irgalom; de, mint a „Kalauz” tizenkettedik könyvének negyedik része részletesen kifejti, „az igazult és Isten kedvében ingyen fogadott ember a Krisztus érdeméből származott jócselekedetekkel a megígért mennyei koronát és igazulásának öregbülését érdemli”. Azzal, hogy megváltattunk, arra hivatunk, hogy Krisztus király seregében vitézkedjünk, szembeszállva a mindenkor és mindenütt incselegve kísértő ördög csábításaival. S bármely állapotban vagyunk, Krisztus törvénye szerint kell élnünk, Krisztus törvényének uralmát kell előmozdítanunk: szülőknek, gyermekeiket nevelve, házasságban élőknek s özvegyeknek épp úgy, mint a hadakban forgóknak. Pázmány prédikációiban az élet egész területét áttekinti, az élet minden állapotára és mozzanatára nézve útbaigazítást ad. S megmagyarázza azt is, miért szenvednek sokszor a jók és tökéletességre törekvők: Krisztus királysága mennyei királyság, s akik érte vitézkednek, zsoldjukat igazában odaát kapják meg, az ő színelátásában.

Az ember méltósága és hivatása.

Az ember teremtése az isteni bölcsesség remeklése. Az ember: a legnagyobb csoda. Testünk tökéletes alkotmánya. Elménk ereje. Három tanúság. Első: földből lettünk, föl ne fuvalkodjunk. Második: egyenes termetünk, Istenre tekintsünk. Harmadik: a teremtés urai lettünk, legyünk méltók állapotunkhoz.

Ha az oktan állatokban fénylik az Isten hatalma és bölcsesége, mentül inkább az emberben? kit Isten maga ábrázatára és hasonlatosságára azért teremtett, hogy őbenne, mint eleven tükörben, szemlélhetnők az isteni tulajdonságok felségét.¹⁴ Annakokáért méltán írja Szent Dávid, hogy az Istennek mérhetetlen bölcsesége csodálatosan kinyilatkozik mibőlölünk. Mert vajjon minemű erő és bölcsesség kellett ahhoz, hogy először az agyagos földből, azután anyánk méhében egy kevés vérből ily sok külső és belső tetemekkel szépen ékesített test formáltassék? vajjon ki mehet végére, mint épül és kilenc hónapig mint tápláltatik anyánk méhében testünk? Micsoda bölcsesség kellett ahhoz, hogy ennyi ezer emberek, sőt oktan állatok között is kettő nem találta, ki testében, szólásában, járásában mindenestül hasonló volna egymáshoz? Igazán mondja a Makkabeusok anyja, hogy ő nem tudja, mint építettek fiai anyjuk méhében: mert nem ő adott lelket és életet nekik, a tagokat sem ő szerkesztette egybe, hanem a világ Teremtője és az emberi születésnek formálója. Azért mondja Szent Jób, hogy Isten az, aki csonttal és hússal, bőrrel és inakkal felépítette az embert.

Minemű bölcs hatalmasság kívántatott az ember teremtéséhez, abból kitetszik, hogy noha a többi állatok teremtésében Isten csak azt mondá: legyen világosság, teremtsen gyümölcsöt a föld, – de mikor az ember teremtésére juta, előbb mintha tanácskoznék, azt mondá: jer, teremtsünk embert; azután maga kezével formálá a sárt; végre reá lehellék. Ezekkel akarván ismertetni, hogy nagyobb jeleit és mélyebben reája metszett pecsétjét hagyta az ő hatalmas

¹⁴ A „Kalauz” első könyve második részének ötödik fejezete : „Az emberről”.

bölcsesége az embereken, hogy sem egyéb állatokon. Azért írja Szent Ágoston, hogy az ember minden csodáknál nagyobb csoda.

Végtelen volna rend szerint előszámlálni az emberi testnek és léleknek épületében tündöklő bölcseséget Istennek, ki a rút földből ily szép testet, ennyi különböző tagokkal, ékesen formált csodálatos érzékenységekkel meggazdagított és minden cselekedetekre szükséges eszközökkel úgy felépített, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása vagy változása lenne is, ottan alkalmatlanság találtatnék bennük valamely munkára és hasznos cselekedetre. Nem győz Galenus eleget csodálkozni az ember szemének, agyvelejének, szívének mesterséges rendelésén; álmélikodik az emberi test táplálásának módján, a gyomornak emésztő erején, a vérnek sok erecskének csatornáján minden tagokra elosztásán.

Ki tudná megmondani, honnan legyen egy kis *artériá*-nak szünetlen *pulsusa*, mozgása, melyből egészségünk állapotáról ítéletet tesznek az orvosok? Hogy az agyunk veleje mindenkor leveg és dobog; hogy szívünk hegye soha meg nem szünnév fáradhatatlanul ki s bevonódik; hogy a tüdő éjjel-nappal mozog, mint a fűvó: látjuk és érezzük; nincs is annyi tehetségünk, hogy megállíthassuk; de okát és módját nem tudhatjuk.

Szent Ágoston meg nem foghatja az emberi elmének erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magába kapcsol, és mikor szükség, megemlékezik róluk. Az aluvásban mint kötötetik meg az emberek külső érzékenysége; mint vigyáz belül értelme és sok különböző álmokkal fásasztja vagy vidámítja embert. Ezeket és több számlálhatatlan dolgokat érzünk magunkban, de nem tudhatjuk, mint lesznek; mindazáltal megtanulhatjuk ezekből, hogy az emberi okosság felett való bölcs és értelmes Teremtőnk vagy, ki ezeket alkotja, melyeket mi csak meg sem érthetünk. Mivel pedig egész könyveket kellene írni az ember testének csak egyik részecskéjéről is, ha minden mesterségét gyökeréből ki kellene feszegetni: ezeknek békét hagyván, három szép és üdvösséges tanuságot hozok elő Szent Basilius doktorból, melyek ébresztői lehetnek a mi tunyaságunknak és feledékenységünknek.

Első tanuság az legyen, hogy noha Isten semmiből teremtette volna a mi testünket, de azt akarta, hogy földből legyen kezdete: a végre, hogy a föld, melyet szüntelen tapodunk, megemlékeztessen kicsiny állapotunkról és fel ne fuvalkodjunk javainkban; hanem a mi akaratoságunk dagályát a föld emlékezetével megfojtván gyakran azt mondjuk magunkban: miben kevélykedhetik a por és hamu? Mit zúgolódhatik a fazekas ellen a cserép és földedény? Mi oka vagy, hogy egy szóért haragudjék felebarátja ellen a föld, mely csak azt érdemli, hogy emberek lábaival tapodtassék?

Második tanuságot azt adja Szent Basilius, hogy midőn embernek az oktalan állatok természetétől különböző állapotát tekintjük, eszünkbe jusson, hogy minket egyenes fennálló természettel azért teremtett Isten, hogy ebből kitessék életünk célja és hivatalunk kötelessége. Mert az egek felé egyenes felferdült állapotot avégre adott Isten, hogy elménket, gondolatunkat, akaratunkat és minden kívánságunkat Istenhez mennyei jókra igazítsuk és ne nézzük csak a földet, mint az oktalan állatok.

Harmadik tanuságot azt adja ezen szent doktor, hogy az embert az Isten urává tette minden oktalan állatoknak; sőt azt írja Mózes, hogy a napot és holdat emberek szolgálatára teremtette; azért minden tehetségünkkel azon legyünk, hogy állapotunk méltóságát megtartsuk és oktalan állatokhoz hasonlóknak ne legyünk erkölcsünkben, mint azok, akikről írja Szent Dávid, hogy barmokhoz hasonlítottak. Mert aki elragadtatik a haragosságtól, dühödt ebbé változik. Aki ragadoz a másén, farkassá léssen. A buják és fajtalanok méltán neveztetnek ménlovoknak, mert ezek erkölcsébe öltöztek szabad akaratukkal. Az is keresztény emberhez illendő gondolkodás, melyet Macrobiusnál olvasunk: hogy e világ Isten temploma; azért úgy kell élnünk e világon, mint a papok szoktak a templomban.

Harcunk az ördöggel.

Senki nincs kísértetek nélkül. Az ördög nem a gonoszokat ostromolja. Az igazak dolga: szüntelen harc. Az ördög három csalárd mestersége Krisztus ellen. Első mesterség: gyenge pontunkon támad. Második mesterség: kicsinyen kezdi, nagyon folytatja. Harmadik mesterség: hazugsággal színesíti csalárdságát.

A világi ínségesek, nyomorúságok és rettegések között veszedelmesebb és félelmetesebb keresztje nincsen az istenfélő embernek, mint az ördögi kísértetek.¹⁵ Mert a testi nyavalyák és betegségek, a külső fogyatkozások és kárvallások nem érik a lelket; csak kívül kolompoznak; de az ördögi kísértetek a lelket sértegetik, annak veszedelmét keresik, azt taszigálják Isten haragjába és örök kárhozat torkába.

Ez az oka, hogy mikor Szent Jóbnak minden jószága felprédáltaték, minden teteme sok fekélyekkel kínoztaték, békességes türéssel, csendes elmével szenvedte, csak azt mondván, hogy amit Isten adott, visszaveheti, mikor kedve tartja. De mikor Szent Pált a kísértetek sértegették, azt jelentette, hogy kész volna testi halállal megmenekülni tőlük. Azért keserves szókkal imígyen kiáltott: ó, én boldogtalan ember! ki szabadít fel engem ennek a halálnak testétől?

Ezen a veszedelmes harcon, ezen az ördögi kísértetek tüzén által kell menni minden embernek. Mert ez a föld harcolóhely; a mi életünk *militia*, vitézkedés, vagy a hetven zsidó fordítása szerint *tentatio*, kísértet. Azért senki sem volt, nem is leszen senki kísértetek nélkül. Sőt, mennél szorgalmasabban akar ember szolgálni Istennek, mennél tökéletesebb és szentebb életet akar viselni, annál több és nagyobb kísértetei vannak. Ezt ismerteté Krisztus maga példájából. Mert mihelyt megkeresztelteték és a Szentlélek galamb képében reá szálla, ottan a pusztába méne; nemcsak azért, hogy az emberi társalkodástól távozván nagyobb csendességgel imádkoznék Istennek: hanem azért is, hogy az ő ártatlan testét kemény böjtöléssel sanyargatná. És íme, akkor s nem előbb járulna hozzája a kísértő; akkor és nem előbb kezdé őtet ösztönözni. Tanítani akart ezzel édes Üdvözítőnk, hogy valaki az isteni szolgálathoz kezd, vigyázzon és hozzá készítse lelkét a kísértetekhez.

Az ördög nem igen ostromolja a gonoszokat, kik ő ellene nem tusakodnak: mivel Szent Pál mondása szerint ezek fogva tartatnak az ördögnek minden akaratára. Azért nem ostromolja, akit harc nélkül bírhat; nem ingerli, akik maguktól futnak. Innen vagyton, hogy a gonoszságban merültek csendesen és kísértetek háborgatásai nélkül láttatnak élni: mert nem tusakodnak a testi indulatokkal, nem ellenkeznek az ördögi izgatásokkal, hanem bajvívás nélkül engednek és jókedvükből arra hajolnak, amit az ördög kíván. Ezek bezzeg a test és lélek között viszálykodást nem éreznek; az ördögi kísértetek bajvívásában nem fáradnak: mert nincs oly lélek bennük, mely ellenezné a gonosz indulatokat; és a legnagyobb kísérteteket sem tartják kísértetnek, hanem kedvük szerint való gyönyörűségnek.

Láttad-e valaha, mely bátran úszkálnak a halak, mikor hálóba kerítették, de még a parthoz nem közelgettek? Szemlélted-e, mely vígan eszik a madarak a szemet, mikor nyakuk a törben vagyton, noha még reá nem fojtódott? Mindaddig sem érzik, hogy fogva vannak, míg tovább nem igyekeznek menni; de ha megindulnak, akkor veszik eszükbe, hogy megrekesztettek. Így vagyton dolga az embernek: valamíg enged a gonosznak és az ördög sugallásait követi, nem veszi eszébe rabságát: de ha életét akarja jobbítani, ha az ördög rabságából föl akar szabadulni, akkor érzi a kísértetek szorongatásait. Mert mint a fáraó a zsidó népet, az ördög az ő rabjait akkor fárasztja leginkább, mikor birtokából ki akarnak menni.

Nem így vagyton az igazak dolga: szüntelen harcot tartanak az ördöggel. És az ugyan közönséges igazság, hogy valaki Isten előtt kedves, szükségképpen kívántatik, hogy kísértetek által próbáltassék. A Salamon templomában sem pöröly és kalapács sem fejsze és egyéb

¹⁵ A nagyböjt első vasárnapjára rendelt prédikációból, „az ördögi kísértetlekről”.

vasszerszámverés nem hallatott: mert ott kinn mindenestül egybegyalulták és simították a köveket. A mennyei Jeruzsálemben sem lesznek ütések, verések, faragások: mert itt e földön veretnek, töretnek, egyenesíttetnek azok az eleven kövek, kiknek Isten házában kell fényeskedni. Azért úgy bánik Isten e földön az ő híveivel, mint az Izrael fiaival: kiket bevívén az ígért földjébe, noha fáraót elsülyeszté, de egynéhány nemzetet közöttük tartta, hogy ezek által tanítaná és próbálná Izraelt. A választott hívekben is hagy mindenkor valami kísértetet, hogy ezáltal tanítsa és próbálja őket.

* * *

Amennyire eszembe vehetem, úgy tetszik, három csalárd mesterségét ismerteti az ördög a Krisztus ellen támasztott kísértésben.

Első csalárd mesterség az, hogy miképpen a jó hadviselő, meg akarván valamely várat venni, előbb megnyargalja körül és jól megszemléli, mely felől erőtlenebb, honnan löheti és ostromolhatja könnyebben bástyáit; az orvosdoktor is nem kezd addig gyógyításhoz, míg a beteg állapotát jól meg nem érti és ahol nagyobb bontakozást arányoz, ott kezdi gyámolítani a természetet: ezenformán az ördög sokszor megkerüli az embert, minden állapotát megszemléli, időt, alkalmatosságot vár, és ahova hajlandónak ismeri, ahol leggyarlóbbnak és erőtlenebbnek látja, ott kísérti. Úgy vagyon, az ember szívejárását az ördög nem látja: mert csak Isten, aki szíveket vizsgál: de azért külső indulatainkból, erkölcsünkben hajlandóságunkból és testünk állapotából megsajdítsa, mire hajolhatunk könnyebben, mire vihet az alkalmatosság vagy szükség, és a magunk fegyverét fordítja reánk. Amire könnyebben vihet, abban rejti el törét, abban veti meg kelepcejét. Azért írja Szent Gergely, hogy a szelíd természetű embereket nem izgatja bosszúálló gyilkosságra; a fősvényt nem ingerli szerelmeskedésre, mely sok költséggel jár; a bujátat nem kísérti pénzgyűjtésre: hanem aki mire hajlandó indulatai és erkölcsé szerint, arra taszigálja; amire könnyen mehet, abban ostromolja. Nem is kap akármikor emberbe, hanem alkalmatosságot vár, melyben szándékát elvégezze. Igen szent és tisztaéletű vala Lót, kit a Szodoma városának undoksága meg nem fertőztethete, de részegségében leányát ejté teherbe. Szent Dávid úgy kerülte a gyilkosságot, hogy még aki őtet halálra kereste, azt sem akarta megölni, mikor könnyen megcselekedhette volna: de az ördög látván, hogy paráznsága miatt elméje megháborodott, az ártatlan Uriás ölésére vivé őtet. Szent Péter is a kertben megvagdalkozék Krisztusért, de a palotában egy leány szavára megtagadá őtet.

Krisztus Urunkban semmi gonosz indulatokat, semmi rendetlen vágyódásokat, semmi illetlen képezéseket és gondolkodásokat nem talált az ördög; hanem a hosszú böjt után éhezését látván, mivel az ő ártatlan teste ételt kíván vala, abban kísérté őtet, hogy a torkosságnak kedvezne; és mint Asvérus király hatalmát tobzódó lakodalmában mutogatá, úgy a mi Urunk isteni hatalmát nem böjtöléssel és testi sanyargatással, hanem hastöltéssel ismertetné és arra nekünk is nyomot hagyna.

Második mestersége az ördögnek, hogy noha minden bűnre és gonoszságra ő ingerli s viszi az embert, mert az ő fuvallásai gerjesztik a bennünk való taplót és holt szentet a vétkek fellobbanására, – és azért mondja Szent János közönségesen minden bűnökről, hogy ördögtől vagyon, aki bünt cselekszik: – mindazáltal elsőben nem kísérti embert nyilvánvaló nagy gonoszságokra, mert jól tudja, hogy hirtelen és elsőben senki nem leszen igen gonosz. Azért világosságnak angyalává tünteti magát; lassan kezd dolgához. Egy-elsőben nem izgat cégéres nagy vétkekre, hanem csak kisdéd dolgoeszkán viszen által; azt is szép ruhába öltözteti: vagy szükségesnek, vagy Szentírás szavainak, vagy egyéb lágyító festéknek színe alatt nyújtja elő. Ha el akar vonni a böjtöléstől, azt forgatja, hogy erőtlen vagy és a böjt megárt egészségednek. Ha tiszték kívánságára izgat, azt mutogatja, hogy abban az állapotban sokat szolgálhatsz a közönséges jónak. Egy szóval: mint a halász horgát kedves eledellel befedi; aki mérget akar adni, azt nádmézben elegyíti: úgy az ördög színt ad incselkedéseinek és azzal akarja holmi

kisdéd dolgokra vonni az embert. De ahol a tű hegyét általöltheti, utána vonsa a tűfokot és a temérdek fonalat. Mert aki nem gondol a kevéssel, aláesik. És nincs oly kicsiny véték, mely nagygyá ne növekedjék, ha ki nem vagdaltatik: mert a vétkek összefoglaltatnak, mint a lánc karikái, és egyik szem utána vonsa a többi gonoszságok sokaságát.

Megértétek az evangélium betűjéből,¹⁶ mely kicsiny és úgy tetszik, szükséges dologra akará az ördög Krisztus Urunkat venni bajvívásának kezdetén. Aki megéhezett, hogy egyék, és nem valami torkosság-gyujtogató eledeleket, hanem csak természet táplálására szükséges száraz kenyeret egyék; hogy nem ragományból, nem hamis keresetből, hanem maga erejéből szerzettet egyék: vajjon mi gonosz lehet abban? Csak ezt akará elsőben az ördög végbevinni. Azután egy hiúságos magamutogatásra és szükség kívül való csodatételre akará Urunkat vinni, tudniillik, hogy a templom oromzatáról aláocskátkozzék és mindenek láttára mutassa meg magát, hogy emberi erő felett a levegőégen is hatalma vagyon. Ezt pedig nem száraz beszéddel akará hitetni, hanem amint a hittől szakadott újítók Szentírás szavával csalogatnak, hogy az anyaszentegyházból nyakunk szakadtára alágorjunk: úgy az ördög Szentírás betűjét igaz értelmén kívül forgatja Krisztus ellen, mert a Szentírás útunkban, nem aláugrásunkban ígéri az Isten oltalmát. De a mi édes Megváltónk tanítani akarván, hogy mikor az ördög apró fogyatkozásokra, sőt testünknek szükséges táplálására késztet is, veszedelemre késztet: megveté az ördög sugallását, tudván, hogy az ördög a kis dologból grádicsot akart csinálni nagyobb gonoszságainak végbevételére: mint hogy a harmadik kísértetében kiszakasztá, mire megyen a gyengén kezdett és Szentírással kendőztetett kísértetek vége. Elsőben szükséges táplálásra ingerlé Krisztust. Azután azt kíváná, hogy nyakrafőre vesse magát a szentegyházról. Ezen meg nem állá, hanem utoljára azt sugallá, hogy leboruljon és imádja az ördögöt. Ládd-e, mely messze veti a sátán kísértetének célját? Ládd-e, kicsiny kezdetnek mely veszedelmes vége vagyon? Azért, ha Szentírást mond is, csalni akar; ha templomba viszen is, alá akar vetni. És nézd, mely erős fegyverekkel viaskodik: először szép szóval int; azután Szentírást támaszt csalárdsága mellé; végre az egész világ gazdagságait mutogatja, arany golyóbissal lövöldöz, mindent ígér.

Harmadik mestersége az ördögnek az, hogy temérdek hazugságokkal színesíti csalárdságait. Szent Lukács írja, hogy az ördög egy szempillantásban megmutatá Krisztusnak az egész világ országait és azt mondá: ezek mind nékem adattak és akinek akarom, annak adom. Azért ha engem imádsz, ezek mind tieid lesznek. Látod-e, minemű szemtelen hazugsággal kelletti magát? Nem tiéd, sátán, amit mutogatsz: mert Istené a föld és annak teljessége. Csak Isten, aki által a királyok bírják országukat; nem adatik egyébtől hatalom, hanem Istentől. Mégis azzal dicsekedik a sátán, hogy övé a föld és kedve szerint osztogatja az uraságokat, akinek akarja. Ilyen hazugsággal csalá meg első szüleinket, mikor azt ígéré, hogy Istenhez hasonlók lesznek, mihelyt a tilalmas gyümölcsben esznek. Ilyen hazugsággal, és amint a bölcs szól, csúfságos babonával viszi verembe ama szegény bolond babonásokat, kik holmi rossz írárok és majmoskodások által akarnak az ördög segítségével világi jókat nyerni. Végezetre minden bűnökre hazugsággal veszi az embereket, hazudik minden ígéréteiben; sokat ígér, de egyebet nem ad, hanem rághatatlan és emészthetetlen követ, és azt akarja, hogy mi tegyük ezt kenyérré: úgy együk, mint a kedves eledelt. Ugyanis, ha ennyi embert megcsal ígéréteivel, noha kinnál egyébbel nem fizet: mit nem mívelne, ha a boszorkányoknak és egyéb ördögi szövetségben levőknek gazdagságot adhatna!

¹⁶ Máté 4,1-11. Jézus böjtje a pusztában és megkísértetése az ördögtől.

Hogyan neveljék a szülők fiaikat?

Nem elég a jó példa; szoktassuk korán ájtatosságra a gyermeket. Fogatkozások ebben. Ne kívántassuk vele a világ javait. A gyermekek okos tanítása. Poéták, virágénekek tilalmazása. A rossz könyvek ellen. A virágénekszerzők latorsága. A dorgálás és fenyítés szükségéről.

Aki jól akarja magzatát nevelni, először magát kell például adni.¹⁷ Másodsor: a tejjel együtt kell az isteni félelmet és a bűnök gyűlölségét csepegtetni a gyermek szívébe. Harmadszor: minden gonosz társaságtól és feslett erkölcsű tanítótól el kell vonni. Negyedszer: félelemben kell tartani és meg kell vesszőzni bennük a gonosztságot.

* * *

Aki hivatalának eleget akar tenni és jól akarja nevelni gyermekét, ne elégedjék azzal, hogy jó példát ad és meg nem botránkoztatja; hanem idején isteni szolgálatra, ájtatosságra, lelki dolgokra szoktassa s oktassa kised gyermekét. A mi Üdvözítőnkkel gyermekiségében szokássá vétette az ő szent Anyja, hogy az Isten házába örömet menjen és ott örömet maradjon. Sámuel kisbaba korában adák szülei a templomba, hogy soha el ne távoznék az isteni szolgálattól.

Ki tudná előszámlálni, mennyi fogyatkozás vagy e dologban a mostani emberek között? A szülők, minthogy csak a testet adják fiúknak, nagy gondot viselnek gyermekük testére. Ha egy kis nyavalya éri, ha magát megsérti, minden dolgát elhagyja az anyja és fiát firtatja, kérleli, orvosolja; ha balkézrel nyúl az étkezhez fia, úgymond Plutarchus, ha tekintete, álla és dereka hordozása nem esik díszesen, ha egy hajszála nem jól áll fejében: ottan megdorgálja és mindaddig pirongatja, vesztegeti szegény gyermeket, míg kedve szerint nem esik a dolog. De emellett, ha rest az isteni szolgálásban, ha csácsogó, ha szerelmeskedik és egyéb vétkekbe esik: nem érzik a szülők oly keservesen eféle lelki nyavalyájukat. Vaj ki kevés anyák vannak olyanok, mint a Makkabeusok anyja, ki inkább akarta, hogy egymás után szörnyű halállal megölessék hét fia, hogysen csak egy bünt cselekednének Isten ellen. Bezzeg a mostani szülők arra gondot viselnek, hogy világi jószágot keressenek és hagyjanak gyermeküknek; de ezered részét munkájuknak abban nem foglalják, hogy jó erkölcsben és tökéletes jámborságban hagyják őket; noha Isten azt parancsolja, hogy az atyák mindenekelőtt isteni félelemre tanítsák fiukat. Fiaid vannak-e? úgymond; gyermekkorukban, míg lágyak és hajlandók, mint a gyenge vesszők, tanítsad és egyengessed őket. Mert miképpen a mostan született gyermek tetemeit addig kell egyengetni, míg gyengék, hogy görbén ne maradjanak; a viaszra addig kell nyomni a pecsétet, míg lágy: úgy az emberek tökéletességének forrása és gyökere a jó nevelés; és ha ebben véték esik, szinte úgy járunk, mint aki elsőben egy kevéssé kitért az útból: ki mennél tovább megyen, annál inkább tévelyeg és távozik az igaz útról.

* * *

Halljuk, hogy becsületet, értéket, nemességet, szépséget, gazdagságot, tisztet, friss öltözetet, jó lakást csodálják, magasztalják szüleink; azért belénk avik ezeknek becsülése és kívánása. Nem így, anyák, nem így: igaz keresztény gondolatokat és kívánságokat oltsatok és csepegtessetek kised gyermektek szívébe. Azt hallják gyakorta töletek, hogy hiúság, veszedelem, lélekkárhozat a világon kapdosni, az ő javaiban zabálni; árnyék, álom, semmi a földi uraság és gazdagság; gyalázatos, veszedelmes, gyűlölséges a részegség, hazugság, fajtalanosság és világi kevélység; csak az a boldog, aki Istent féli; csak az dicséretes, aki

¹⁷ A vízkereszt utáni első vasárnapra írt első prédikációból: „A fiaknak istenes neveléséről”.

gyermekségétől fogva üdvösségét keresi; csak az okos, aki az örök kárhozatot elkerüli. Semmit ne dicsérjen tehát az anya fia előtt, hanem csak amit Isten dicsér, csak ami üdvösségre viszen; hogy a gyermek kisdéd korától fogva azt kívánja és keresse, amit hallott, hogy dicsért és néki kívánt édesanyja.

* * *

Tudták a régiek, minemű hasznos, hogy a gyermekek jó mesterektől taníttassanak, és hogy sokszor több jó származik ebből a kereszténységre, hogysesem a prédikálásból. Azért a papok tanították régen a tudományokat. Origenesről dicséretes emlékezettel írja Szent Jeronimus, hogy grammatikát, retorikát, aritmetikát és minden filozófusok tudományait tanította, hogy a több tudományokkal egyetemben a Krisztus hitét terjeszteni. A tridentinumi közönséges gyülekezet is eszébe vevén, mely szükséges és hasznos, hogy a gyermekek jó tanítóktól vezéreltessenek, erősen megparancsolta a püspököknek és káptalanoknak, hogy erre szorgalmatos gondjuk legyen, és nemcsak tudós, de istenfélő és jóerkölcsű mestereket szerezzenek az ifjúság elébe, kiktől semmi éktelenséget ne halljanak és ne lássanak. Sőt még a könyvek is, melyekben valami rútság vagy on, tiltva legyenek náluk.

Azt írja Szent Jeronimus, hogy a zsidóknál nem volt szabad az ifjaknak harminc esztendő előtt olvasni sem *Canticum Canticorum*-ot, sem a teremtésről írt könyvnek és Ezékiel próféciáinak első részeit, hogy valami botránkozást ne vennének tudatlanságuk miatt ezekből. Ha az ifjaktól még az Isten könyve is megtiltatott, mikor félelmes volt, hogy ezekben meg ne ütközzenek: méntől méltóbb, hogy ama sok hitvány énekek, ama fertelmes poéták tilalmazva legyenek? Tisztességtelen, útálatos, barom embereknek tartanók, akik olyan ocsmányságokat beszélgetnének, aminémük könyvekben vannak; mit mondjunk tehát azokról, akik ezeket írva adják? holott sokkal ártalmasabb eféléket könyvbe írni, hogysesem szóval mondani: mert sokan emberektől való szeméremből elfutnának, bedugnák fülüket, ha azt mástól hallanák, amit maguk szemérem nélkül könyvekben olvasnak. Cicero azt írja, hogy az Epicirus könyveiben *De summo bono* oly csintalan vagy fajtalan dolgok vannak, melyek az ifjakat megbotránkoztatják; azért tanácsolja, hogy megégessék, vagy letöröljék belőle, ami illetlen. Lacedemon városaiban megtilták az Archilochus verseit, mert fajtalanságra indíthatják vala az ifjakat. Messinából és Rómából kiűzék, akik fajtalan dolgokra tanították az ifjakat. Augustus császár Pontusba küldé Ovidiust a szerelemről írt három könyvért. Méltán feddi tehát Szent Ágoston azokat, kik Terentiust olvassák a gyermekek előtt, mivel ebből majd alig tanulnak egyebet az ifjak, hanem mint kell szóval, adománnyal, tréfákkal, ígérettel kerítővé lenni. Szent Gergely pápa kemény szókkal dorgálja Desiderius püspököt, hogy grammatikát tanítván a pogány Jupiter dicsértét olvasta; vajjon mennyivel inkább dorgálná azokat, kik ocsmány könyvek olvasásával fertelmességre tanítják és vonzzák az ifjúságot? A régi atyák Heliodorust, a Tricensis püspököt leveték püspökségéből, hogy egy könyvet írta, *Aethiopica*, melyben noha nyilvánvaló ocsmányság nincsen, de oly szerelmes dolgok vannak, hogy botránkozást adhatnak az ifjúságnak.

Boldog Isten! vajjon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi időnket látnák? melyben akárminemű rendbeli emberek azzal mutogatják éles elméjüket, hogy undok virágénekeket írkanak, melyeket mind gyermekek, mind leányasszonyok kardéra tudnak és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek. Vajha meggondolnák azok, akik efélében mutogatják, nem tudom, ha elméjüket-e, vagy latorságukat, hogy mind az ő lelkük ad számot azokért a gonosz gondolatokért és indulatokért melyek eféle énekek hallásából következnek; bizony befálnak a sípot és jobb dologban foglalnák elméjük élességét. Mert ha annak, aki egy kisdédet megbotránkoztat, jobb volna malomkövet kötni nyakára és vízbe vettetni: minemű nagy kárhozatot hoz fejére, aki lator énekeivel ennyi számtalan lelket botránkoztat? Mennyiszer történik, hogy egy rossz versből vagy egy ocsmány énekből holtig való latorsága következik

sokaknak? A régi keresztények, mikor az igazságra térültek, nemcsak az ártalmas és veszedelmes könyveket, de *curiosos*, a hivalkodó, szem-fül emberek gyönyörködtető írásokat is mind megégették, amint Szent Lukács írja. Most is azt kellene művelni, és nemcsak az eretnekségre tanító könyveket, melyeket senki engedelem nélkül házában nem tarthat átok nélkül, hanem minden hivalkodó és veszedelmes énekeket s könyveket úgy meg kellene vonni az ifjúságtól, hogy csak nevüket se tudná.

* * *

A természet tövisek közé rekeszti a gyenge rózsát, nem azért, hogy szaggassa, hanem hogy oltalmazza. Az atyák dorgálása eféle tövis: oltalmazza, nem hervasztja a fiakat. Azért a Szentírás áldásnak nevezi az atyák dorgálását. Mert noha Jákob halála óráján erős szókkal fedde Rubent, Simeont és Lévit, mindazáltal azt mondja a Szentírás, hogy minden fiát magánvaló áldomásokkal áldotta: és így a jó fiaknak áldás gyanánt kell venni az atyák dorgálását. Halladsza, mely rettenetes példával és ő idejében történt dologgal adja ezt előnkbe Gergely pápa. Itt, úgymond, egy ember vagyon, kit mindnyájan ismertek; ennek mintegy ötesztendő fia vala; kinek nyelvességében gyönyörködvén, kedvére tartotta. Azért fenyítékben nem lévén a gyermek, szitok, átok, káromlás gyakran forog vala szájában. Ezelőtt három esztendővel megbetegedék a gyermek, és mikor az apja ölében tartaná, megrémült hirtelen és apja ölében bujkodván kiáltani kezdett, hogy az apja segítené, mert valami szerecsenek jöttek érette, kik el akarják vinni; és mindjárt szokása szerint átkozódni kezdé és úgy mulék ki e világból. Így bünteté Isten a gonosz fiat; így akará az atyával ismertetni, hogy gyengéltetésével kárhozatra vetette fiacskáját. :Mennyien vannak eféle atyák és anyák, kik meg nem dorgálják, sőt nevetéssel hallgatják, mikor szitkozódik kisedd fiúk; és nem csak torkába töltik a bort, biztatván, hogy igyék, mert apja is ezzel kereste, ami nincs; de ugyan gyönyörködnek latorságában és katonagyermeknek, furcsa gyors elméjűnek ítélik, ha, mihelyt nyelvét tudja mozgatni, jól tud szitkozódni; néha pedig ugyan biztatják, hogy vagy anyját, vagy mást megszidogasson! Mennyien vannak, kik leányukat táncolásra és nyájasságra izgatják! Ezek csaknem maguk kezével áldozzák ördögnek gyermeküket. Bezzeg a Szentírás nem arra tanít, hogy nevetve halljad gyermeked csintalanságát, hanem azt mondja: ne neved fiacskáddal, mert ebből nagy szabadságot vesz a gyermek és végre neked vásik fogad belé; mert aki mást megszidogat gyermekkorában, magadat gyaláz öregkorában. A Lacedemon tanácsa egy gyermeket megölete, mivel játékban a fecskefiak szemét szokta vala kivájni. Azt találták az okos emberek, noha kegyetlenül, hogy ha megöregbedik, az emberekkel is ezt cselekszi. Hanno, látván Annibálnak gyermeki erkölcsét, azt adá tanácsul, hogy félelemben neveljék, mert ha ezt nem cselekszik, nagy kára következik Carthagónak őmiatta; de mivel szót nem fogadának, őmiatta lón pusztulása és utolsó romlása a városnak. Noha azért meg kell az atyáknak tartani Szent Pál parancsolatát, hogy fiukat mód nélkül és felettébb ne háborgassák és haragra ne indítsák: el ne essék szívük és el ne kedvetlenedjenek minden dolgukban; de mindazáltal, mint a gyermeklovat, nem csak püszögetni kell és símogatni, hanem mikor kívántatik, vesszőzni és ütögetni is kell, és sokképpen fogdosván, szájára nem kell eresztetni.

A leányok neveléséről.

A leányok jó nevelésén áll az országok becsülete. Jó dajkát válasszunk. Hatesztendőskorában mit kell művelni a leánynak? Szöveg-fonás, főzés haszna. Tanuljon-e írni, olvasni a leány? Az írás-olvasás haszna. Mit olvasson az asszonyember? Szokják a leány ájtatosságához. Becsülje szűzességét. Az elbukott leányok pírnsága. A lelkiismeret kínszásai. A tiszta lélek. Két védelme a szűzességnek. Első: otthon maradjon a leány; férfiú illetését ne szenvedje; szerelmeskedést távoztasson; táncról tartózkodjék. Második: testének ne kedvezzon; szerényen öltözködjék; ne kendőzze magát. A leányok házasságáról. A házasság nehéz állapota. Maga ne keressen férjet a leány. A szülők eszükön járjanak a választásban. A szülők kapzsisága szerencsétlen házasságok okozója. Mire legyen tekintet a választásban? A vegyesházasságok veszedelme. A szülők felelőssége.

Nem elég a keresztény szülők hivatalára, hogy fiuk-lányuk betegségében körülük vigyázzanak, orvosokat keressenek, halálukon siránkozzanak, mint a mai evangéliumban említett fejedelem:¹⁸ hanem kötelesek azt érteni, hogy akiket test szerint szülnék, azokat Istennek szülik, és kemény büntetés alatt tartoznak azzal, hogy Isten akarata szerint neveljék őket.¹⁹

Látom, hogy a fiúk nevelésére vagy az atyáknak valami gondjuk, mert iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket; de a leányok nevelésében nagy gondviselatlenség vagy, mert csinosgatás, ruhacifrázás, gangosan lépés, azaz kevélységre való tanítás minden nevelésük. Noha úgy tetszik, igazán írta Aristoteles, hogy a leányok jó neveléséből áll főképpen az országok becsületes állapota; nemcsak azért, hogy fele az ország lakosainak asszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagy részre az asszonyoktól vagy. Mert akiktől születünk és kisdedségünkben neveltünk, azoktól szopjuk a tejjel együtt az erkölcsöket, melyek az új edényben legtartósabbak. Erre nézve merem mondani, hogy teljes életünk tökéletes vagy feslett állapota az asszonyemberek nevelésétől árad: mivel első nyolc esztendőnk, azaz leggyengébb és hajlandóbb időnk asszonyemberek gondviselése alatt töltjük. Aminemű viselkedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegtetnek, azoknak zsinórja után futamodik a többi életünk. Ennek felette a szent házasság csendes állapota a leányok nevelésén áll: mert a rosszul nevelt leány menyegzője holtig való galiba.

* * *

Ne csodálja senki, ha én, aki soha leányokat nem neveltem, a leányok neveléséről tanúságot adok; meg ne botránkozzék senki, ha az ördög incselkedéseit és a világ feslett szokásait világosabban említem: mert én magamtól semmit nem mondok; amit a bibliában és a szent doktorok írásaiban olvastam, azt egybe és rendbe hozom; azaz nem magam gondolatait mondom, hanem a Szentlélektől viseltetett atyák írásaiból egybeszedem és előtökbe terjesztem az igazságot. És mivel a Szent Pál tanítása szerint ebben a helyben éktelenséget nem illik említeni, hogy a szemérmesség meg ne sértődjék: mikor a világ szabados feslettségéről emlékezem, többet értsetek azon, amit mondok, és legyetek figyelmesek.

* * *

¹⁸ Máté 9,18-26. Jairus leányának föltámasztása.

¹⁹ A pünkösdi utáni huszonharmadik vasárnapra írt első prédikációból: „Mint kell a keresztény leányt nevelni?”.

Láttam oly őzet, melyet eb szoptatott, és eb erkölcsöket viselt. Így a részeges, buja, dühös természetű dajkáktól hasonló erkölcsök hajlandóságait szopja az ártatlan gyermek: Annakokáért javallja Szent Jeronimus, hogy ha az anyának ereje és egészsége szenved, maga szoptassa leánykáját.

A természet nem egyébért adott az anyák mellébe tejet a szülés után, hanem hogy amely vérrel méhükben táplálták magzatjukat, azzal neveljék. Egészségesebbek is az anyák, ha maguk szoptatnak, mert tejük bőségét könnyebbítik. És nem csak a gyermek vastagabb és egészségesebb azzal a vérrel, melyből alkottatott, hanem az anyák is inkább szeretik, akiket fáradságos bajlódással maguk neveltenek. Azért az anya (ha lehet), maga erkölcsét csepegtesse leányába; és akit méhében viselt, ölében hordozza; tejjé lett vérével nevelje első mosolygásait és akadozó szólását kedves csókolgatásaival bátorítsa. Ha pedig a kénytelenség más nevelőt kíván, oly dajkát válasszon, mely nemcsak egészséges, hanem erkölcsében is dicséretes legyen.

Mihelyt a tejtől elfogják, és szólani, járnival kezd a leány, futosson és játsszon magához egyenlő idős leánygyermekkel, de úgy, hogy az anyja, vagy más megért asszony reá vigyázzon. Játsszani a férfigyermekekkel, vagy akármely kicsiny korokban azokat ölelgetni, csókolni ne engedjék a szülők; mert akik társalkodásához kicsiny korokban szoknak, azok emlékezete és szeretése aligha holtig nem tart. Azért bölcs Plato törvénnyel parancsolta, hogy hatesztendős korában a leányt a férfigyermekek nyájaskodásától elfogják, hasonló leánykákhoz szoktassák.

* * *

Hatesztendős korban mit kell művelni a leánynak, megírja Szent Jeronimus, mikor azt parancsolja Laeta asszonynak, hogy a leányát, Paulát, ama világbíró Scipiók és Gracchusok maradványát, orsó-rokkaforgatásra, szövésre-fonásra, recekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa, hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen; hasznosan tölthesse. Salamon az okos asszony dicséretei között elől teszi azt, hogy a szövőtől és lentől nem kíméli kezét. Szent Nazianzenus is azt írja, hogy az asszonyok tiszte az otthonülés, Istennel való beszélgetés, orsópergetés. Paradicsomban is azt akarta Isten, hogy az unalmas tunyaság távoztatásáért az ember munkálkodnék; és ha Augustus császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szőni, fonni tanuljanak, ha világbíró Sándor dicsekedve mutogatta a Perzsia-beli asszonyoknak anyja és nénye kezével szőtt ingeket: nem okosan gondolkodik, aki úri személyhez illetlennek véli a szövést, fonást.

Sőt, hogy nagyobb kedvet találjon mind leánykorában szüleinél, mind házassága után szerelmes uránál, szükség, hogy a leány tanuljon étkecskéket is főzni. Nem tudom, ha nagyon fogatosabb dolog, mellyel magát kedvesebbé tehesse az asszony, mint ha urát betegségében maga kezével főzött gyenge étkekkel kínálja. Mocskosabb az asszonyember keze, mikor más férfitől szorongattatik, hogysen mikor az urának való főzésben fazékfogástól kormoztatik; éktelenebb a táncban vagy kockajátszásban a leány ujja, hogysen az étke-abálásban.

Tudom, a községnek nagy része azt ítéli, hogy nem jó írnia és olvasni tanulni a leánynak; mert félő, hogy az olvasásból gonoszt ne tanuljon; és olyakat ne írjon, amiket nem kellene. De én üdvösséges dolognak ítélem, hogy a keresztény leány mindjárt kisdéd korában vagy értelmes özvegyasszonytól, vagy életemes jámbor istenfélő embertől olvasni tanuljon és a szép dolgok olvasásában tökéletes erkölcsöket vegyen.

Először: mert minden időbeli példák arra visznek. A pogányok között nemcsak könyveket írtak, hanem iskolában tanítottak Corinna, Theano, Diotima, Aspasia és egyebek sokan. Socrates nemcsak gyakorta hallgatta az Aspasia tanítását, de Diotimát mesterének hívta. A kereszténységben Szent Jeronimus idejében Paula, Laeta, Eustochium, Fabiola, Marcella, Furia, Demetrias, Salvia, Herontia és több úri asszonyok nemcsak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akármely írástudó doktorral vetekedhettek, mint azokból a mélységes bölcs kérdésekből kitetszik, melyek fejtegetését Jeronimustól kívánták. Szent Borbálát Origenes tanította.

Alexandriai Szent Katalin, Eudoxia, Theodosius császár felesége, Hildegardis, Senas-beli Szent Katalin, Elpis, a Boetius felesége, és sok egyeben, bölcs írásokat hagytanak.

Másodszor: könyvek olvasása nélkül is megtanulják az emberek a gonoszt; mert a belső indulatokhoz és ördögi incselkedésekhez járulván a mindennapi példák könnyen megejtik a gonoszságra hajlandó természetet, kiváltképpen az ifjúság síkos útján, ha sok szent példák és üdvösséges tanítások olvasásával nem támogatattik. Mivel azért, ennyi botránkozások között, melyek naponként szemünkbe és fülünkbe ütköznek, senki úgy nem élhet, hogy a gonoszt olvasás nélkül is meg ne tanulja: igen kívántatik minden rendekben, hogy a tökéletes élet példáját és oktatását szent és üdvösséges könyvek olvasásából bőségesen vegyék, melyekkel az eláradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják. De amint Seneca írja és nem egy helyen írja, legnagyobb szüksége vagy on erre az asszonyoknak: mert az asszony szelídülhetetlen és mértéktelen, ha bölcseséggel és szép tudományokkal nem ékesíttetik és ezek oktatásával nem szelídíttetik.

Harmadszor és utolszor: nemcsak táncolástól, csevegéstől, hiábavaló játékoktól vonja el a leányt a tanulás; de a szép üdvösséges históriák és oktatások olvasása úgy betölti kedvét és gondolatát, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat fáradtság nélkül megfojthat pázsiájában.

Soha egy asszony nem vetemedett gonoszságra, hanem csak aki nem értette, mely drága kincs a tiszta élet; mely veszedelmes az emberek szívét és fohászkozó kívánságát maga után vonni; mely gyalázatos a rövid gyönyörűségért holtig való gyalázatot viselni. Ezeket, és ezen kívül valami tartóztathat a gonosztól, valami a jóra izgathat, könnyen megtanulja, aki könyveket olvas. Mert miképpen írta hagyta Szent Ágoston, egy fertály óráig való olvasása a Szent Antal életének teljes életre való szentség tüzeit gerjesztette sokakban.

Annakokáért az én ítéletem szerint igenis tanulja a gyenge leányka az olvasást, csak arra vigyázzanak a szülők, hogy ne valami hívságot és feslettséget olvasson, hanem imádságos könyveket, ájtatos tanuságokat, Krisztusnak és az ő szentjeinek életét. Egyszóval egyebet ne olvasson, hanem amiből erkölcsét jobbíthassa.

Bolondság az asszonyembernek hadakozó dolgokat olvasni; kárhozat a szerelmes históriákat forgatni, melyekből halálos méregnél, azaz veszedelmes gonoszságnál egyebet nem vehetni. Ó, mely nagy esztelenség az anyáktól vagy férjektől, ha virágénekeket, szerelmeskedésről írt könyveket adnak feleségük, leányuk kezébe! Olajat öntenek ezek a tűzre, mellyel felgerjed a bujaság. Mérget osztogatnak, mellyel megöletik a lélek. És hogy nyilvánban szóljak, akik szerzik, akik éneklik a virágénekeket, országos kerítők, közönséges kutakat mérgecsinálók. És mivel nem elégedvén maguk gonoszságával, egyebeknek tört vetnek: mindazokban a gonosz indulatok vétkeiben részük vagy on, melyek az ilyen ének hallásból vagy olvasásból gyulladoznak, és nincs oly büntetés, melyet nem érdemlenek.

Menjünk tovább. Idején, gyermekkorában az ájtatos imádkozáshoz szokják a leány. Estvéli fektét, reggeli öltözetét szokott könyörgések kísérik. A templomba való menetelhez, a szentmise halláshoz idején szokják. Lelkipásztora vezérlését kövesse a gyónás és Úr vételének gyakorlásában. Arra figyelmetes vigyázása legyen, hogy amely szentnek nevét viseli, annak életét elméjébe kapcsolja és Istentől segítséget kérvén teljes igyekezettel erőlködjék, hogy nevévaló szentje példáját kövesse tökéletes erkölcsökkel; és gyakran eszébe juttassa, mely gyalázatos, ha Szent Katalin, Margit, Borbála nevét viselvén, életével és erkölcsével megrútítja a szent nevét. Egyéb szent szüzek históriáit olvasván, azok életének tüköréből maga erkölcsét ékesgesse: kövesse azok alázatosságát, szelídségét, engedelmisségét, szemérmességét.

De mindenekfelett szüzessége tisztaságát szemé fényénél inkább becsülje és oltalmazza a leány, mert annál nagyon kincse nincsen. Az pedig oly dolog, hogy ha egyszer elveszti, másszor fel nem találja. Még a pogányok is nagy becsülettel tisztelték a szüzességet, mint a *vestális* leányok állapotából kitetszik, kik előtt minden fejedelmek felkeltek, sőt útjukból is kitértek. A mi ártatlan Bárányunk a mennyei boldogságban szüzeket választott, kik mindenütt utána

járjanak és amaz új éneket mondják, melyet a szűzeknél egyéb senki nem mondhat. De azért mennél becsületesebb a leány szűzessége: annál gyűlölsegebb és utálatosabb, ha gyalázzal elveszti szűzességét. Mert azzal atyafiait édes szüleivel egyetemben keserves sírásokra indítja és halálos szomorúságba ejti; vér szerint való jóakaróinak szerelmét gyűlölségre fordítja; mivel azok, mint nemzetségük rútitóját, vérük árulóját, pökik és rágalmazzák; szomszédai és ismerősei gyalázzák, szidják, elkerülik; leánybarátai közül senki nem akar vele szólni, sőt, mint a mirigyese emberhez, közel sem mennek: mivel a tisztesség-szerető anyák tilalmazzák leányukat, hogy ne beszéljenek a szűzesség-gyalázó tisztátalannal. Egyszóval: csodálom, hogy ilyen szégyen és gyalázat között, ilyen keserves szomorúságokban és píróságokban élhet a leány, mely egy rút gyönyörűségért ily nagy gyalázatba ejtette magát. Ha titkon maradna és soha ki nem tudódnék is az eset: de a lelkiismeret oly kemény furdalásokkal fárasztja szívét az elesett leánynak vagy asszonyembernek, hogy halált kellene inkább szenvedni, hogysen ennek a házi hóhérnak szüntelen kízásait viselni. Ha valaki szemét reá veti: mindjárt szívébe ütközik, hogy talán ért az valamit gonoszságában. Ha látja, hogy súgnak: ottan azt gondolja, hogy az ő vétkéről suttognak. Ha szó esik a feslett életről: azt állítja, hogy őrá példázna. Egy zördülés legyen a háznál: azt tudja, hogy kiterjedett dolga és őreá vigyáznak. Mindenekkel felve beszél; akiről gyanakodik, hogy megsajdította vétkét, retteg mindenkor tőle, hogy szemére ne vesse feslettségét. Egyszóval: halál az ő élete, mely mindenkor retteg, mindenkor kedvetlen és bátortalan. Ezek a belső kízások, noha a gonosz férfiakat is fujtogatják, de sokkal inkább a leányt és asszonyt; egyért azért, mert természet szerint félelmesebb az asszony, másrészt azért, mert sokkal rútabb a fajtalanság az asszonyban, hogysen a férfiban. A férfiban sok jóságok lehetnek, úgymint vitézség, okosság, tudomány, mesterség, igazság, tiszta élet: ezek közül ha egyben megfogyatkozik is, csak legyen a többiben tekintetes, – túrhető. Az asszonyemberben pedig a tiszta szemérmesség oly szükséges, hogy bár se szép, se gazdag, se gondviselő ne legyen: becsületessé teszi őtet a tisztaság; de ha enélkül találta, nincsen semmi becsület benne. Innen vagy, hogy nem csak a kereszténységben, hanem a temérdek vak pogányságban is sok leányok és asszonyok tűzzel, vízzel, fegyverrel megölték magukat, hogy tisztaságukat megtarthassák.

A keresztény leányzó ne csak emberek előtt épen tartsa testi szűzességét, hanem eszében forogjon, hogy Krisztusnak jegyeztetett: azért Isten szemei előtt is lelke és akarata szűz és minden fajtalan kívánságoktól üres legyen. Ez pedig nagy és szorgalmatos gondviselést kíván. Mert elsőben szükséges, hogy Istentől gyakorta kérjen segítséget a tisztaságra: mivel Isten ajándéka nélkül senki tiszta életet nem viselhet. És azt akarja a mi Istenünk, hogy őtet ismerjük szűzesség Hadnagyának: mivel ebben a hadban senki győzedelmet nem vehet Isten vezetése és oltalma nélkül. Annakutánna két dolog kívántatik főképpen, hogy a szűzek makula nélkül viselhessék a tiszta életet; melyek nélkül senki nem remélheti, hogy a test kelepcéjét elkerülhesse.

Első az, hogy rejtve és magán maradjon, szem előtt és férfiak között ne forogjon a leány. Oly hatalmat vett az ördög a világon, oly sokan fogják pártját és segítik az ő gonosz szándékát, hogy mihelyt emberek közé lépünk, minden érzékenységünk ablakán halál megyen lelkünkre: mert mindenütt példát látunk a gonoszra, ösztönt a feslettségre. Azért mindenkor úgy kell vigyáznunk, mint a szállott várban, hogy be ne lopja magát az ellenség. Sőt mivel az ember élete vitézkedés, minden órában úgy kell őrizkednünk, mintha harcon volnánk. Ha mindnyájan veszedelemben forgunk, mennél inkább a gyenge leány? A Jákob leánya, Dina látni akara, de megláttaték, és maga tisztessége vesztésével sok száz embernek halált szerze. A zsidóknál a leány neve *Alma*, azaz elrejtett: mert addig leány, míg rejtve marad; és mint Plutarchus mondja: legjobb és becsületesebb asszony, akit sem dicsérnek, sem gyaláznak; hanem mint testét, úgy hírét benn tartja, hogy őrá se jót, se gonoszt ne tudjon a szomszéd. Mert a becsület asszonynak szégyenleni kell, ha férfiútól dicsértetik.

Nem kívánkoznék bezzeg a leányasszony piacra vagy lakodalomba menni, ha meggondolná, hogy ítélőmesterek elébe megyen, kik erkölcséről és tisztességéről törvényt tesznek. És soha magát úgy nem viselheti, hogy kárhoztató szentenciát ne nyerjen. Ha keveset szól vagy hallgat, parasztnak ítélik; szaporább szaváért csácsogó neve. Ha együgyűn beszél, tudatlannak; értelmes szólásért álnak és csalárdnak mondatik. Ha nehezen felel, rosszul nevelt; ha könnyen szónak adja magát, szerelmeskedő; ha szemérmatosan hallgat, képmutató; ha szépen öltözik, kevély; ha öltözettel nem gondol, ocsmány; ha valahová néz, azt mondják, oda hajol szíve, ahová néz szeme: mivel a szem után jár a szívek gonoszúsága. Egyszóval: soha olyat nem művelhet a leány, hogy meg ne szólják, meg ne ítéljék, ne kárhoztassák. Ami pedig egyszer reá ragad, könnyen le nem mosatik; csaknem holtig rajta marad. Micsoda okosság tehát, hogy a leány szem elébe kívánkozik?

Otthon üljön, és ha a szükség kívánja, hogy kimenjen, anyjával menjen; és a férfiak között úgy legyen, mintha ellenségei között volna, kik legdrágább kincsétől meg akarnák fosztani. Férfiemberrel akármely közelvaló atyafia legyen, egyedül sehol ne maradjon. A Szent Dávid házában Amnon megszeplősíté hűgát, kivel egy atyától volt; Lóth a maga leányait, még pedig kettőt, egymás után megterhesíté. Nem ok nélkül iratta Isten könyvébe ezeket a rút eseteket; hanem tanuságot akart adni, hogy a tisztaság oltalmában senkitől bátorságot ne ígérjen senki magának.

Ennekfelette ne szenvedje a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármilyen módon; mert régi mondás, hogy nem szűz, akit gyakran tapogatnak. Ő is pedig semmi okkal férfihoz ne nyúljon. megemlékezvén, hogy Isten az asszonyemberben ura élete oltalmáért sem szenvedte a szemérmetlen illettést. Ajándékokát ne küldözzön, se ne vegyen; mert példabeszéd az, hogy az asszony, ha ajándékot ad, magát adja; ha ajándékot vesz, maga árát veszi fel. Mihelyt szerelmeskedő szókat kezdenek modaná, azt cselekedje a leány, amit csodálkozva említ Plutarchus egy Clitomachus nevű szemérmes jámborról, ki mihelyt szerelmeskedő szókat hallott, felkelt és elment.

Kimondhatatlan bolondságokat látunk néha a leányokban. Némelyek, mintha a házasság reménységétől viseltetnének, ifjú legényekhez adják magukat, és a szép hízelkedő szónak, ajándékokának, irogatásoknak és üzengetéseknek helyt adván, nyilvánvaló szerelmeskedésbe esnek. Mert igazán írja Nazianzenus, hogy a szeretet kezdete egymás szépségének szemlélésén kezdetik; azután egymásra mosolygás, suttogás és végre bátorságos nyájaskodás következik. Mivel pedig a szeretet akarva kezdetik, de ha meggyökereszik, akarva mindjárt le nem tetetik: annyira mennek a bolond leányok, hogy csaknem mint férjükkal, oly bátran nyájaskodnak szeretőjükkel. Nem veszik eszükbe, hogy ezzel házasságuk szerencsését begátolják. Mert mihelyt eszébe veszi a legény, hogy enged annak, aki nem ura: ottan általérti, hogy házasság után is könnyen máshoz szokik. Azért nem hogy feleségül venné, de kedve töltése után meggyűlöli és csúfolja. Annakokáért a keresztény leánynak tudni kell, hogy senkivel nem szabad neki szerelmeskedni, hanem csak férjével. És mikor hízelkedő beszéddel hazudoz az ifjú legény, hogy halálra szereti őtet: bizonyosan higgye, hogy nem őtet szereti, hanem a maga gyönyörűségét, melyet be akar tölteni. Mint marad azután a szegény leány tisztessége, és ha pokolba megyen-e vagy mennyországba, semmi gondja arra; csak ő tölthesse kedvét buja kívánságaiban. Azért a keresztény leány úgy hallja az ifjak dicséretét, mint ördög incselkedését; ajándékait úgy nézze, mint kígyó fullánkját; és ha veszni nem akar, minden tehetségét arra fordítsa, hogy idején kiadjon tisztessége rontására igyekező ellenségén. Mely dologban adná Isten, volnának sokan oly okosak, mint ama dicséretes asszony, ki hogy szeretőjét elidegenítené, bűdös káposztát tartott sok ideig szájában és az iszonyú rút szaggal úgy elkergette incselkedőjét, hogy azután feléje sem ment, gondolván, hogy természetből oly dohos a szája.

Némelyek a leányok közül elkerülik a szemtelen szerelmeskedést, de eszük, kedvük táncra vész. Ezek is oly közel járnak az eleséshez, hogy közelebb nem lehetnek. Szent Antonius írja, hogy ritkán lehet a tánc halálos bűn nélkül. Okát adja Petrarca: mert senki a táncot csak

szökdösésért nem szereti, hanem a kézfogások és szorítások, ölelések és tapogatások, a lassú beszélgetések tetszenek, melyekből olyat tanul az együgyű leány, hogy egész életében megsiratja.

A pogányok között, noha férfiú módra ugrándozva a testet gyakorolni dicséretes volt, de jóllakásban asszonyemberrel táncolni gyalázatosnak ítéltetett. Azért dicséri Plutarchos a perzsákat, hogy mikor részegeskedni és táncolni akartak, feleségüket elküldötték és feslettéletű asszonyokat hívtak, ismertetvén ezzel, hogy az ital és tánc között nem bátorságos az asszony tisztessége. Tiberius császár kiűzte Rómából a táncmestereket; fejük vesztésével tilalmazván, hogy senkit táncolni ne tanítsanak. Domitianus császár nagy úri embert kivetett a tanácsból csak azért, hogy táncban gyönyörködött. Sallustius Catilinának, Cicero Gabiniusnak gyalázattal szemükre vetették, hogy táncot jártak; mert senki nem táncol, hanem vagy részeg, vagy bolond. Azért okosan cselekedtek az ázsiai követek, kik látván, hogy a spanyolok táncba kerekedtek, megijedtek és elfutottak, állítván, hogy a táncolók megbolondultak.

A szentatyák csodálatos kemény szókkal tiltják a menyegzős táncokat. Aranyszájú Szent János, magyarázván, mely tisztességesen szolgáltattak menyegzőket a szent patriárkák, azzal magasztalja, hogy nem voltak akkor a menyegzők lakodalmában ördögi táncok. Másutt azt írja, hogy a tánc nem egyéb, hanem ördögnek mulatságos játéka és pokolra vívő eszköze: mert valahol csintalan táncokat látsz, bizonytalán higgyed, úgymond, hogy az ördög ott vagy. Azért amely asszony táncol, megmocsolja és rútítja az asszonyok nemét. Szent Ambrus nem egyszer írja, hogy a táncolás társa a tobzódásnak, tréfája a bujaságnak.

Azért az istenfélő keresztény leány mint ördögi kísértetet, úgy távoztassa a táncot.

Második szükséges dolog a szüzesség oltalmára az, hogy testének ne kedvezen, aki szereti a szüzességet, hanem az ifjúság tüzeit szünetlen oltogassa böjttel, vigyázással, ostromozással és egyéb testi sanyargatásokkal. Azt is tanácsolj Szent Jeronimus, hogy a régi római szokás szerint bort ne igyék a leány, míg férjhez nem megyen; jobb, úgymond, a gyomor szenvedjen, hogysen a tisztaság. Mert nem égnek annyira az Etna tüzei, mint gyulladoz az ifjak veleje, mikor a bortól és jó étkektől megmelegsik.

A testi öltözetet ami illeti, arról törvényt szabott Isten, mikor apostolai által azt mondotta, hogy nem a hajuk fodorgatása, aranyak fényeskedése, öltözetek cifrasága ékesíti a keresztény asszonyt, hanem a szívnek Isten előtt való tisztasága, az ájtatosság és tökéletes cselekedetek. Nem tiltja Isten a tisztességes öltözetet; sőt akarja, hogy az asszonyok ékes öltözetben járjanak; de úgy, hogy szemérmatosan és józanon ékesgessék magukat.

Ne kenje tehát a keresztény leány orcáját idegen festékekkel, de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne terítse verőfényre festett haját; de boglyasan, csoportosan, korpásan és szennyesen se hagyja fejét. Pézsmaszagokkal ne füstölögjön; de dohosságot se szenvedjen maja körül. Értéke felett drágábban ne öltözzék; de amibe öltözik, tiszta legyen. Tükörbe avégre ne nézzen, hogy magát cifrázza; de hogy fején vagy orcáján dísztelen és illetlen valami ne legyen, megtekintse tükörben magát. És ha szép, eltökélje, hogy nem rútítja feslett étellel ékességét; ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölccsel szépítgesse magát.²⁰

Azzal mentetik némely bolondok kendőzésüket, hogy ezzel mátkát keresnek, azok szemének kedveskednek. Ó, ki nagy vakság, ha azt ítélik, hogy a kenőcsöt rajtuk meg nem ismerik! Ki nagy gondolatlanság, ha elhiszik, hogy a festéket szereti, ki személyüket nem szereti! Jobb férjhez nem menni, hogysen oly emberhez menni, kinek inkább tetszik a festék, hogysen a személy. Mert ha bolond volna, aki lovat akarna venni és nem nézné a lovat, hanem öltözetét: annak sem lehet esze, aki festékét nézi mátkájának, nem tökéletességét. Azért bolondok a férjek, kik feleségükben, a szülők, kik leányukban, a mátkák, kik jegyesükben szeretik és elszenvedik eféle büdös kendőzésüket. Mert a természettől adatott színen kívül

²⁰ Itt Pázmány egy lapon át, nagyrészt idézetekben, felsorolja azokat a „hatalmas okokat és kemény fenyítékeket”, melyekkel a szentatyák tiltják, hogy „a keresztény leány se kendővel ne mázolja, se cifrákkal ne ékesgesse magát”.

nagyobb ékessége nincs az asszonynak, mint a tiszta öltözet; azon kívül egyéb öltözete és cifrája rútitása; a többi ördög töre, pokol horga, kárhozat lépesvesszeje, azaz idegen tüzek gerjesztése, bolond ifjak csalogatása, veszedelemnek terjesztett hálója.

* * *

Úgy tetszik, a leányok neveléséről eleget szólánk; két szóval házasságokról emlékezzünk.

Hogy az emberi nemzet tisztán és szentül szaporodjék; hogy az atyák éljenek fiukban és az Isten népe világ végéig megtartassék: a házasságot rendelte Isten, és azt hirdette, hogy aki leányát férjnek adja, nem vétkezik, csak Isten szerint legyen a házasság. Tizenhét vagy tizennyolc esztendő korokban tanácsolja Plato és Aristoteles a leányok házasságát, mivel akkor a szülésre és gyermektartásra elégséges erejük vagyon; a férfiak házasságára pedig Aristoteles harminchat esztendőt kíván.

Nehéz iga a házasság; azért mikor tudós emberek között az a kérdés támadott volna: micsoda rend és szerzet terhesebb és nehezebb, – némelyek azt mondták, a legnehezebb a cartusiánusok rendje, mivel mint némák, senkivel nem szólnak; soha, még betegségükben is húst nem esznek; közel tíz óráig éjjel és nappal a templomban énekelnek. Mások azt állították, hogy sanyarúbb a Szent Ferenc szerzete. De egy, aki minden állapotokat jól megvizsgált, azt mondtotta, hogy nehezebb állapot nincs a házasságnál, mellyel holtig köteleztetik ember, és ha rosszul talál házasodni, semmi könnyebbsége nem lehet: túrni kell és szenvedni. Ez az oka, hogy ha valamiben kívántatik, a házasságban kívántatik a vigyázás.

A keresztény leánynak nem szabad férjet keresni vagy házasságról szorgalmatoskodni, hanem édes szüleire bízta magát, kik őtet szeretik, kik a világ állapotát tudván messzire néznek és jobban gondoskodhatnak szerencséjéről, hogysen maga a leány, ki otthon rekesztve élván nem tudja erkölcsét és állapotát a férfiakkal. Sőt, mikor a házasságról emlékeznek szülei, Istenhez emelje szívét a leány és azt mondja Sárával: Úristen, te tudod, hogy férfi után nem vettem szívemet. Azért hagyja szüleire ügyét, maga pedig szünetlen könyörögi Istennek, hogy adjon oly férjet, ki őtet Istentől el ne szakassa, hanem tökéletes szent életre vezesse.

A szülők is eszükön járjanak és úgy válasszanak társat leányuknak, mintha maguknak választanák. Kövessék a Temistocles példáját, kiről azt olvassuk, hogy mikor sok kérői voltak leányának, jámbornak adta inkább, hogysen gazdagnak, inkább akarván oly vőt, aki pénz nélkül, hogysen oly gazdagságot, mely emberség nélkül szükölködjék. Sokan a szülők közül pénznek adják, nem embernek gyermeküket, mivel csak arra néznek, hogy kedvük szerint való vőt találjanak, ki előkelő, gazdag, nemzetes legyen; arra pedig keveset vigyáznak, micsoda alkalmas az ő leányuknak, kinek holtig együtt kell élni jegyesével.

Ebből vannak gyakorta szerencsétlen házasságok, hogy maguk hasznára kufárkodnak és kereskednek gyakorta a szülők leányuk házasságában. Bezzeg nem ezt művelte amaz istenfélő Noémi, ki midőn Rútnak férjet keresne, azt mondtotta neki: édes leányom, nyugodalmat keresek neked, és gondot viselek, hogy jól legyen dolgod. Leányuk nyugodalmára, leányuk javára nézzenek a szülők, mikor házassítani akarják. És elhigyjék, hogy nagy dolgot cselekszenek, ha leányukat értelmes embernek adják, jól házassítják.

A külső jók között első és legnagyobb tekintet legyen annak erkölcsére és okosságára, akinek akarják adni gyermeküket; azután értékére és nemzetségére, csakhogy felettebb nagyobbak (én tanácsommal) ne adja senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni. Idejét és természetét is kell a legénynek nézni; mert ha gyermek, nem tudja megbecsülni a házasságot; ha igen idős, egyéb kedvetlenséget is szerezhet, de hihető, hogy hamar özvegységben hagyja feleségét és árvaságban neveletlen gyermekeit.

De mindenekfelett, elsőben is a religióra és vallásra nézzen a keresztény leány: meglássa, hogy a római anyaszentegyház engedelmes fia és tagja legyen, akihez megyen. Mert valamely okokért Isten erős parancsolattal kötelezte választott népét, hogy idegen nemzetek házasságába

ne kötelezze magát: azon okok tartóztatják a keresztény leányt, hogy hamisvallású férjet ne válasszon. Először mindennapi kedvetlenségek, vesződéses, háborgások, idegenségek félelme vagyon a különbvallású férfiútól. Másodsor a bűnök, ünnepek és egyéb egyházi parancsolatok megszegésére ok adatik a tévelygő házastárstól. Mert a Tertullianus mondása szerint, aki mellett ördög szolgálja vagyon, Istennek nem szolgálhat, amint kellene, mivel ez akadékos szerez a keresztény hivatalokban. Mikor a templomban kellene vigyáznod, fürdőbe viszen; mikor bűntőléssel tartozol, lakodalmat szerez; mikor processióba kellene menned, házi foglalatosságokkal terhel. De ami ezeknél nagyobb: hittől szakadás félelme vagyon eféle idegenhitű házasságban: mert a szép szó, a szeretet, a fenyegetés, a bántódás, és ha ezek nem fognak, végre a vereség megcsalja és hite vesztésére viszi sokszor az asszonyt. Adná Isten, ezt példákkal ne próbálnók; valaki nem kerüli a veszedelmet, nyaka szakad benne. Senki magát ne biztassa, hogy eféle veszedelmek öbennem nem lesznek; mert ha Salamont vénkorában az asszonyok szerelme bálványozásra vitte: nincs egy asszonynak is bátorsága, hogy férjétől meg ne csalassék. És az okos embernek nem kell üdvössége vesztését arra függeszteni, hogy talán eféle veszedelmektől ment leszek; hanem arra kell nézni, ami közönséges szokás eféle dolgokban. Tehát aki férjhez megyen, Isten házában, Isten szolgájához menjen. Végezetre sok dologért elválasztják és új házasságra szabadítják a mostani tévelygők az embereket, mert vélekedésük szerint oldható az ő házasságuk. A római anyaszentegyház vallása szerint pedig semmi okon új házasságra nem mehet ember, valamig él házastársa. Ebből következik, hogy a pápista és kálvinista emberek házasságában nagyobb és erősebb köteleesség vagyon a pápista személyen, hogysen a kálvinistán. Ellenkezik pedig a házasság kötelével, hogy egyik személynek vastagabb köteleessége legyen, hogysen másíknak. Mit mondják a fiakról, kiket veszedelmes állapotra szülnék az anyák, ha tévelygőkhöz mennek: az atyák szavából és példájából egyházi rendek gyalázását, anyaszentegyház szidalmát, az igaz tudomány rágalmasát tanulják a fiak és leányok. Tévelygő mesterek oktatásával veszedelemre vezetnek és eretnekségben neveltetnek. Azért jobb volna holtig a leánykoszorút viselni; hogysen Gehennára menendő fiakat szülni.

Meghallátok, szülők, mire kell a leányok nevelésében vigyáznotok. Azért gyakran eszetekbe jusson, amit Szent Pál mondott: hogy a szülők üdvözülnek, ha szentül nevelik gyermeküket; kemény ostorozást szenvednek, ha szájukra bocsátják őket; mint a Héli pap példája kimutatja. Azért ne legyetek olyanok, mint akiket Isten szív nélkül való galamboknak nevez. Ha ki fészékhez nyúl egyéb madaraknak, hozzá csapdosnak, körüle röpdösnek és minden tehetségükkel oltalmazzák fiukat; a galamb távol nézi, feléje sem megyen, mikor látja, hogy fiait fészékéből szedegetik; és mihelyt azokat a konyhára viszik, mindjárt azon helyre tojik, mert nincs szíve és szerelme fiaihoz. Távol legyen ez a vadság a keresztényektől; hanem azon igyekezzetek mindnyájan, hogy növekedő leányotokat az ördögnek és világnak incselkedésétől oltalmazván a mennyei Völegény házasságának örömébe bocsássátok, és Szent Dáviddal dicsekedhesetek, hogy nemcsak magatok lelke Istennek él, hanem maradéktok is neki szolgál.

Az özvegyekről.

A szívből való, mértékletes bánat. Ne tusakodjék az özvegy Isten akarata ellen. Dávid király példája. Szent Pál intése. A siránkozás nem hozza a halottat. A tisztességes temetésről. Az özvegyasszony Isten szolgálója.

Mivel az özvegyiség hites és házassághoz köteles társának halálából következik, az özvegyiségnek küszöbén vagy első garádicsán eszén kell járni a keresztény özvegyasszonynak.²¹ Vannak oly magafeledettek, kik, noha nem tettetik, de oly örömmel látják férjük halálát, mintha

²¹ A karácsony nyolcadába eső vasárnapra való prédikációból: „A keresztény özvegyasszonyok tüköre”.

nehéz és szomorú igát vetettek volna ki nyakukból, mikor uruk kötelétől és birtokától megmenekedtek; azért szívből örülnek a nyert szabadságnak, kincsnek és birodalomnak. De ezek igen eszefogyottak; mert ha amely hajónak elveszett kormányosa, nem szabados, hanem pusztá, és szelek hányására s habok rontására bízott: az asszonyember is, férjének gondviselése nélkül, minden nyavalyák habjaiban forog. Azért nem érdemi a tökéletes asszony nevet, valaki férjét úgy nem szereti, mint magát; valaki az igen fás vagy darabos erkölcsű urának is inkább nem kívánja éltet, hogysem holtát.

Annakokáért az istenes özvegy férjének halálát szívből sirassa, nemcsak az emberekért, hogy meg ne szólják, mintha urát nem szerette volna, hanem azért főképpen, hogy kedves gondviselőjétől megfosztatván gyámoltalan árvaságra jutott. Bolond kiáltásokkal pedig, haja szaggatásával, éktelen éneklésekkel ne cégéreztesse esztelenségét az okos asszony; mert tudják mindenek, hogy ezek csak piacra és szem eleibe készített pompák, melyek elolvadnak, ahol őket senki nem látja, nem hallja.

Mikor a bánatnak első ütközetében egy vagy két nap múlik, vigasztalást vészen az özvegyasszony, de nem azoktól, kik biztatják, hogy holt ember helyébe elevent szereznek, és hogy immár elintézték, kinek adják; hanem isteni vigasztalásokkal vidámítsa keseredett szívét.

Elsőben meggondolja, hogy Isten adta volt a jámbor férjet, és ismét visszakívánta tőle, ami övé volt. Azért minden özvegynek parancsolja Isten, amit Ezékiel prófétának ilyen szóval hagyta: ne sirasd, úgymond, szemed fényénél kedvesebb házastársadat, mert én vagyok, aki elveszem tőled. Isten akarata ellen nem tusakodhatni, tanácsait nem vizsgálhatni. Azért ha bolondság és embertelenség azon bánkódni, hogy a kölcsön adottat visszakérik tőlünk: nem illik keresztény emberhez, hogy háborogjon Istentől engedtetett kedvesének visszakéréséért; hanem inkább hálákat adjon, hogy eddig nála hagyta, amit idejében elkívánhatott volna.

Másodszor: tükörül tartsa előtte és kövesse, amit Szent Dávid cselekedék kedves fiának halálakor. Bőjtöt bőjtölt, földre borult, míg a gyermek beteg volt. Mihelyt tudtára adták, hogy megholt, felkele, megmosdék; ruháját változtató, templomba méne; Istennek hálákat ada; és azután elfogadá királyi ebédét. Csodálkozván ezen az udvari főrendek, azt felelé nekik, hogy míg élt a gyermek, reménylette, hogy talán Isten könyörül és meggyógyítja; most immár, úgymond, miért sanyargassam magamat? Vajjon visszahozhatom-e őtet? Én megyek inkább őhöz, de őtet vissza nem várom. Ezt kell minden értelmes embernek követni, hogy hiábavaló törődéssel ne fogyassza magát.

Harmadszor: a Szent Pál szavait eszébe forgassa, ki azt írta, hogy nem úgy kell a keresztény embernek szánakodni halottján, mint azoknak, kik jobb életet nem hisznek; hanem tudván, hogy az ő halottja betegségében úgy készült halálához, mint keresztény emberhez illik: teljes bizalommal legyen, hogy a siralom völgyéből mennyei boldogságba jutott. Azért nem méltó az ő javán és dicsőítésén bánkódni; sőt, tudván, hogy el nem vesztette kedvesét, hanem előbocsátotta, oda pedig, ahová mindnyájan megyünk: örülni kell azon az istenes özvegynek, hogy rövid nap mulva együtt leszen férjével az örök életnek vigasságában.

Negyedszer: meglemezzék arról is, amit a bölcs mondott: hogy siránkozással vissza nem hozza halottját, és annak nem használván, maga életét, egészségét fogyatja szomorúságával. Azért békét hagyván a sírásnak, azt gondolja, hogy az ő holt ura így szól neki: látod-e, én mint jártam tegnap? Ma terajtd lehet a szer; rövid nap utánam várlak. És ezzel a gondolattal a tökéletes életnek buzgóságára, és világ utálására serkentesse magát.

Békét hagyván tehát a hiábavaló törődésnek, arra fordítsa gondolatát, hogy állapota szerint tisztességesen eltakarítsa a hideg testét.

De ne kövesse azoknak kábaságukat, akik mindenüket a temetés pompájára költvén holtig való adósságba esnek; hanem abban mutassa urához való igaz szeretetét, hogy lelkét segítse; azaz adósságait megfizesse, ne átkozzák holta után az árus emberek; a szegényeket ruházza és táplálja, hogy imádkozzanak érte; istenes dolgokra rendelt testamentomát végbevigye, hogy könnyebbítse lelkét.

Urát eltakarván azt ne művelje, amit, jaj! sok özvegyek, kik uruk félelmével gátoltatott gonoszságukat titkolják házasságukban, de kiöntik özvegységükben; hanem meggondolja, hogy sokkal nagyobb szentség és tökeletesség kívántatik az özvegyasszonyban, hogysen a házas személyben. Mert akinek ura vagyon, Isten és férje között megosztatott: szolgálatot kétfelé kívánnak tőle. Azért nemcsak arról kell gondolkodni, mint találja kedvét Istennek, hanem mint lehessen kellemetes férje előtt. De akinek férje nincsen, csak arra kell vigyázni, hogy Isten előtt kedvet találjon testi és lelki szentséggel: minden erkölcsét és magaviselését annak akaratahoz szabja, aki ura helyett magára vette özvegységének gondviselését. Ha annakelőtte testét szépítette az ura szemének: özvegységében lelki ékességet keressen, mert csak ezek teszik őtet széppé és kedvessé Isten előtt. Ha öltözetekkel ékesgette magát előbbi állapotában: özvegységében öltözetével és magaviselésével megmutassa, hogy külső öltözetekkel senkinek kedvét nem keresi, szemét senkinek nem gyönyörködteti. Ha lakodalmakkal, játékkal, táncolásokkal és egyéb nyájaskodásokkal vigasztalta előbb magát: özvegységében gyakori böjtöléssel, Istennel való nyájaskodással és imádkozással töltsé idejét. Egyszóval: ruházatában, házában öltözetében, asztalának és szolgáltnak tartásában, emberek között való létében és egyéb mindennemű cselekedeteiben megismertesse, hogy világi gyönyörűségét mindenestül ura koporsójába temette, és immár csak Istenre és üdvösségre vagyon gondja.

A katonákról.

A táborok a vétkek táborai. Hadakozók és latrok. A háború Isten ostora. Szabad a keresztény embernek hadakozni. A hadakozás szükséges rossz. Mi szükséges Szent Tamás szerint az igaz hadakozáshoz? Először: törvényes fejedelem, ország akaratából és rendeléséből viselje a hadat. Másodszor: igaz ügye és szükséges nagy oka legyen a háborúnak. Mik a háborúskodás igaz okai? Harmadszor: igazsággal, istenesen, szentül hadakozzunk. Az istenfélő vitéz három életszabálya. Első: Isten segítségében és oltalmában bizakodjék. Második: kímélje felebarátját: legyen irgalmas a legyőzöthöz; kímélje felebarátja javait: ne raboljon, dúljon, fosztogasson. Harmadik: magáról meg ne feledkezzék, halálára fölkészüljön.

Ha abban az ártatlanságban maradott volna ember, melyben Istentől teremtett, szép békeességben, gazdag nyugodalomban élt volna minden összeveszés, háborgás, hadakozás nélkül.²² De mihelyt Isten ellen pártot ütött az engedetlen ember: több ostorok között hadak és visszavonások támadtak, melyek világ kezdetétől fogva voltak, és lesznek világ fogytáig. Csak két fia vala Ádámnak, és a gonosz megölé az ártatlant. Csakhamar az özönvíz után Nemrod, Assur és egyéb hatalmaskodók országokat kezdenék hatalmasul foglalni; és amint a teremtésről írott könyvnek tizennegyedik részében olvassuk, Chodorlabomor sok királyokat meghódoltatott; az után a világ idejével növekedtek a hadak gyümölcsei, az emberhalálok, romlások, pusztulások, kegyetlenségek és mindennemű gonoszságok. Mert a hadak kiöltöztetik embert a természet szelídségéből és minden fene állatoknál kegyetlenebbé teszik: elfelejtetik a vérnek és természetnek hasonlatosságát, az irgalmasságnak köteleességét, a mértékletes életnek tisztaságát. Azért sehol nagyobb és gyakrabban vétkek nem találhatók, mint a táborokban; ott mulatság és deliség, amiért a rendes városokban megölik az embereket; ott a húzás-vonás, nyúzás-fosztás, az együgyű ártatlanok nyomorgatása, sőt halálos éhségre juttatása; ott az emberek kínzása, csonkítása, koncolása, gyilkos mérszárlása; ott a szüzek rontása, a házasságok törése, a maguk és egyebek lelkének örök kárhozatra bocsátása oly nyilván és szégyen nélkül uralkodnak, mintha ezekben vétkek sem volna. Ebből a hadviselő emberek feslettségéből származott, amit írva

²² A Szent Márton püspök napjára rendelt prédikációból: „A keresztény vitézek köteleességéről”.

hagyott Lucanus a római hadakozásokról: hogy nem találtatik a tábori emberekben jóság és tökéletesség. Erre néztek a deákok, mikor *militiam et malitiam*, a hadakozás és gonoszság nevét csak egy kis betűvel különböztették, mint együttjáró szomszédokat; és mikor *bellum*, a hadakozást, vagy *per antiphrasim, quam minime bellum*, undokságnak, vagy *quasi belluinum*, fenevadakhoz illendő dolognak nevezték.

A Szentírás a hadakozó embereket latroknak nevezi; mint a régi deákok a vitézlő emberek színét, kik a hadnagy körül forgódtak, latroknak hívták: jelentvén ezzel, hogy közel jár a vitézkedés a latorsághoz, és nehéz ezeknek egymástól elszakadni.

Meggondolván Szent Dávid, mennyivel veszedelmesebb a hadakozás a döghalálnál, inkább választotta, hogy Istentől büntetődjék döghalállal, hogysen hadakozással, melyben az emberi dühösség minden rendtartást felfogat és válogatás nélkül bűnöst és büntelent fogyat. Maga pedig Isten sok helyen és nyilván iratta, hogy a hadakozást ostorul veti azokra, akik ötet gonosz életükkel haragra indítják; ezekre ő küldi a dühös ellenséget. Mikor pedig haragját megengeszteljük, a hadakozást elrontja és békességet szerez.

* * *

Három dolgot ír Szent Tamás szükségesnek az igaz hadakozáshoz.

Első az: hogy a törvényes fejedelem, ország akaratóból és rendeléséből indítsa és viselje a hadat.

Ha kit az ország vagy város tagjai közül megbántott vagy károsított valaki, nem szabad maga erejével eleget tenni magának. Sőt a római törvény király-árultatásnak mondja, ha ki fejedelem akarata nélkül népet gyűjt és hadat indít: mert az ország és város tagjainak bírása vagyon, ki igazságot szolgáltathat. De mikor más fejedelem és ország megbántja a szomszéd fejedelmet, ha emberséges szorgalmaztatásra nem akar eleget tenni: nincs egyéb bíró, aki erőltethesse a vétkest, hanem az, aki megbántódott. Mert miképpen az idegen ember, amely városban vétkezik, annak bírójától ítéltetik, mivel gonoszságával annak hatalmába ejtette magát: azonképpen, amely fejedelem kárt tett a szomszéd fejedelemnek, a megsértetett ártatlan ítélese alá esett, és ez hadat indíthat ellene, hogy kötelességének megfelelően oltalmazza a közönséges jót és annak sértegetőit büntetéssel szoktassa a csendességre.

Második szükséges dolog a hadakozáshoz, hogy igaz ügye és igen szükséges nagy oka legyen annak, aki hadat indít, mert ez az utolsó és veszedelmesebb orvosság, melyhez csak akkor szabad nyúlni, ha egyéb orvosság nem találtatik.

Nincsen veszedelmesebb dolog, mint a hamis hadindítás. Mert valami károk és bűnök esnek a hadakozásban, mindazokban részes, mint első és fő ok, aki hamis hadat indít; valamennyi lélek elvész, az ő lelke ad számot azokról. Azért ha egy gyilkosság, egy lopás, egy házégetés, egy paráznaság testi és lelki halálra méltó: mit mondjunk arról, aki ennyi ezer ember mézárulásának, egész országok égetésének, rontásának, ennyi számtalan fertelmességeknek oka? Ha egy ember ölésére napfénynél világosabb bizonyosságokat kíván a törvény: sokkal inkább egész országok közönséges romlásában járó hadnak nagy és világos okainak kell lenni. És ha csak kicsiny kétség vagyon is a hadakozás igazságában, semmi úton nem szabad hadat kezdeni, mert mikor kétség vagyon akármely dologban, a békességes uraságban levőnek nagyobb igazsága vagyon. És nagy istentelenség volna bizonytalan dologért bizonyos halálra taszítani csak egy embert is, nemhogy annyit, amennyi vész a hadban.

Ha ezért kétséges a hadnak igaz oka, hamisság a hadindítás. És igazán oltalmazza magát a más rész. Mert törvényben is ártatlannak ítéltetik, aki bizonyosan gonosznak nem mutattatik, akármely nagy gyanúságok legyenek is hozzá.

Igazi okai, melyekért hadat viselhet a keresztény fejedelem, ezek: 1. Ha ki tartományát haddal rontja és pusztítja: mert tartozik a fejedelem alattvalóinak igaz és szükséges oltalmára. Sőt, ha ereje és értéke lévén, oltalmazatlan hagyja híveit, úgy vétkezik, mintha maga tenne kárt

nekik. – 2. Ha ki törvény nélkül, hatalmasul elveszi és vissza nem akarja adni maga vagy alattvalói javát, kiváltképpen mikor félhet, hogy több és nagyobb károkat teszen azután, ha ellene nem állanak. De ebben azt kell követni, amit Isten parancsolt és a rómaiak igen megtartottak. Előbb békességre kell inteni a kártékonyt, és ha eleget akar tenni hadakozás nélkül, nem szabad kardhoz nyúlni. – 3. Ha nagyobb bosszúval illeti valaki a fejedelmet, vagy alattvaló híveit: mint mikor a Dávid követeit gyalázzal illeté Hánon; mikor Dinát elragadá Hemor. – 4. Ha az ország és fejedelem ellenségeit segíti valaki, vagy társait háborgatja. – 5. Ha ki nem adja valaki a gonosztevőt: mint a Benjamin fiai nem akarák büntetésre adni az undok latrot; ha felbontja a végezést; ha ki törökkel, tatárral megyen valamely országra, bár egyébiránt igaz ügye volna is, hamis hadat visel, és igazán ellene állhat minden keresztény fejedelem; sőt tartozik ellene állni. Oka az: mert ha vétett és igazán büntetődik valamely keresztény ország, de azzal nem tartozik, hogy pogányok rabságába és lelki veszedelmükre hagyja az ártatlan községet vinni, kiváltképpen holott a kisdedek közül sokan pogányságban neveltetnek. Ezek és a kereszténységnek egyéb veszedelmei, melyek a török cimborából fakadoznak, elégséges okok, melyekért igazsággal ellene állhatni mindennek, valaki a pogányok segítségével hadakozik.

Noha azért a keresztény fejedelmek alatt vitézkedő köznépek és fogadott hadak nem tartoznak vizsgálni, ha igaz, vagy hamis okai vannak a hadakozásnak; hanem amint Szent Ágoston írja: azt kell ítélni, hogy a fejedelem és az ország meghányta-vetette a dolgot és hamisat nem cselekszik: – de ha nyilvánvaló, hogy hamis ügye vagy on a hadindítónak, senki nem vitézkedhetik lélekveszedelem nélkül mellette, mivel Isten törvénye, hogy a hamisságkezdők és hozzásegítők egyenlő büntetést érdemelnek.

Harmadik azt kívánatlik az istenes hadakozáshoz, hogy igazsággal, istenesen, szentül viseltessék a had. Nem elég, hogy igaz ügye legyen a hadviselőnek; szükség, hogy a hadakozó törvények szerint viselje a hadat. Nem gyűlölségüzés vagy bosszúállás kívánsága; nem préda reménysége vagy ragadozás fősvénysége; nem kegyetlenség dühössége vagy uralkodás kívánsága; nem ország vagy fejedelemség öregbülése igaz célja és vége a hadakozásnak; sőt, veszedelmes bűn ezekért hadakozni; hanem arra kell nézni a hadakozásban, hogy az igazság, az Isten tisztessége, az ország bátorságos békessége oltalmaztassék, hogy a gonosztevők büntetődjenek és félelem által eszükre jövéen tartózkodásuk legyen az ártatlanok károsításában. Nem is szabad a hadat tovább vontatni annál, amíg a szükség kívánja. Sőt az Agesilaus és Licurgus törvényét is meg kell tartani, kik ártalmasnak ítélték, ha gyakran és sokáig azon ellenséggel hadakoznak, mert ezzel tanítják és bátorítják a hadakozásra.

* * *

Az istenfélő vitéznek, ha üdvösségesen akar a hadban forogni, három dologra kell vigyázni. Először: mint viselje magát Istenéhez. Másodszor: mit cselekedjék felebarátaival. Harmadszor: minémű készüllettel és móddal rendelje maga állapotát, hogy az ideigvaló vitézkedés örök kárhozaton ne végződjenek.

Először azért a keresztény vitéznek meg kell ismerni, amit Szent Dávid magában tapasztalt: hogy nem az ő karja és kardja, hanem a seregek Istene hatalma szerzi a győzedelmet; Isten az, aki tanítja a vitéz ember kezét a hadakozáshoz, és sok ezerek veszedelme között pajzsa alatt oltalmazza. Annakokáért nem erőből vagy sokaságból, nem okosságból vagy bátorságból kell a győzedelmet reményleni, hanem Isten segítségéből és oltalmából. Mert a hadak győzedelme nem erőben áll, hanem amit Szent Pál mondott a választásról, azt igazán mondhatjuk a hadi győzedelemről: hogy nem a serénykedésből, hanem annak irgalmából vagy on, akit a Szentírás *Victornak*, hadakgyőzőnek nevez. Ugyanis az egybeelegyedett roppant seregekben, mikor mint az esőt, oly sűrűn szórják a nyilat vagy golyóbist, hogy téged nem talál akármely alávaló ember lövése, hanem az utánad vagy melletted valót: nem a te erőd és bátorságod oka, hanem egyedül az Isten kegyelme; mert magadnak módod abban nincsen, hogy elkerüljed a golyóbist; melyre

nézve a táborban méltán kinevetik, ha ki a harcon ide s tova hajtja fejét, mintha elállana a golyóbis előtt; noha annyi félelem vagyon együtt, mint másutt; és nem tudván, merre megyen a golyóbis, azt sem tudhatja senki, merre kell hajolni.²³

Másodszor: az istenes vitéz két dologgal tartozik felebarátjának. Egyikkel: hogy kegyetlen ne legyen ellenségéhez. Nyilván parancsolja Isten, hogy az asszonynépeket és szólatlan gyermekeket meg ne öljék a hadban, sőt a gyümölcsstermő fákat se vágják ki, mert azok nem hadakoznak ellenük. Adonibézek hetven királynak kezét-lábát kegyetlenül elvagdaltatta; de Isten akaratából hasonlóképpen cselekedett övele Józsué. Másutt is a Szentírásban megmondotta Isten, hogy az Izrael királyára megharagudott, azért, hogy a rabokkal kegyetlenül bánt. Mert miképpen az ellenkezőt kíméletlen kell ostromlani: úgy azt, aki meggyőzetett, irgalmasan kell tartani. Bezzeg értette ezt amaz istenfélő Constantinus, kiről azt írja Eusebius, hogy látván vitézeinek felgerjedt indulatát, kik egy lábíg le akarták vágni az ellenséget, megkiáltotta, hogy aranyat ad, valaki elevent viszen. Így az ellenség életét kincsen megváltotta.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény községnek, hogy azt ne verje, ne fossa, ne pusztítsa; hanem a Keresztelő János parancsolata szerint fizetését költse és azzal éljen. Ha megszükül, kövesse Szent Dávidot, ki nem ragadozott, hanem Achimelechtől kéremléssel nyert kenyeret. A Nabal juhait sem lopatta, hanem kéremlés szerint, jóakarattól kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus írja, hogy a római tábor szélén egy szép érett gyümölcsfa volt; mikor másnap a tábor megindult, egy alma híjjával sem volt a fa; mert akkor a hadviselőnek ilyen *instructiot* vagy *ordinatit* adtak a császárok: ha tisztet akarsz viselni, sőt ha élni akarsz, a vitézek kezét megtartóztatd. Senki tyúkját, juhát, szöllejét, gabonáját ne bántsa a szegény embernek; az ellenség prédájából, ne az ország tagjai siralmaiból gazdaguljon. Akkor Pescennius Niger egy tyúklopásért tíz gyalognak akarta fejét vétetni. És noha megengedte életüket a sok vitézlő nép kérésére, de tíz tyúkot adatott a kárvallott embernek. Bezzeg arany idő volt, mikor ezek a törvények és jó szokások virágoztak; bezzeg nem csoda, hogy akkor a hadak győzedelmesek voltak. De különben fordult most a világ. Ez az oka, hogy akik prédává teszik a szegénységet, maguk is ellenség prédái lesznek. Mert Szent Jeronimus és Gregorius mondása szerint a mi bűneink teszik erőssé és győzedelmessé az ellenséget, azok élesítik ellenünk a pogányok fegyverét.

Harmadszor: magáról meg ne feledkezzék a hadakozó vitéz. Eszébe jusson, hogy a tábor nem egyéb, hanem halálra menő emberek sokasága. Valakik ütközetre mennek, halálravált vonakodó egészségesegek; és úgy kell lelküket Istennek ajánlani, úgy kell üdvösségükről gondolkodni, mint akik haláluk óráján vannak. Bolondság volna a földért hadakozni és mennyországot elveszteni; embereket győzni és bűnöktől meggyőzetni; prédával gazdagodni és magát pokol prédájává tenni; e földön dicsőséget nyerni és a másvilágon örökké kínlódni.

Azért a hadban forgó vitéznek oly igazán és szentül kell élni, mint akarná, hogy találtatnék halála óráján; oly tisztán kell lelkiismeretét viselni; hogy tudva és akarva Istenét meg ne bántsa. Mert a jó lelkiismeret oly bátorságot ad a veszedelmek között, hogy mint az oroszán, úgy nem tud félni az igaz ember; a gonosz lelkiismerete pedig rettegő és igen félelmes. Mert a gonosz embernek nemcsak az ellensége akivel szembeszállott, hanem Isten ő maga, kit megbántott. De mivel emberek vagyunk és sok gyarlóságokkal megkönyéztettünk: mikor a hadak egymáshoz közelgetnek, tartozik azzal minden keresztény, hogy Istennel megbékéljen és úgy viselje magát, mintha ez volna utolsó órája.

²³ A következőkben Pázmány azt fejtegeti hogy – Isten lévén a seregek Ura – hozzá kell fohászzkodni, győzelem után neki kell hálát adni, s a vezérnek a táborban időt kell szabnia az imádságra.

Miért szenvednek az igazak a földön?

A gonoszok szerencséje gyorsan foszló álom. A sólyom és a tyúk példája. Lázár és a gazdag példája. Intés.

Mi az oka, hogy akiket Isten szeret, azokat külső fogyatkozásokkal sanyargatja?²⁴

Minekutánna sok törődéssel vizsgálta volna Szent Dávid, honnan vagy az a különbség, hogy a gonoszok gyakran virágoznak külső jó szerencsékkel az igazak pedig nyavalyák és fogyatkozások alá vettetnek, – azt mondja, hogy ennek végére nem mehetett, míg a gonoszok szerencséjének és az igazak nyavalyáinak végét és határát meg nem tekintette; de mihelyt erre függesztette szemeit, ottan csendes elmével megnyugodott az Isten rendelésén. Mert látta, hogy a gonoszok szerencséje, mint az álom, semmivé lészen, az igazakat pedig dicsőségbe fogadja Isten és mennyei boldogsággal elégíti. Ezen nyomban járt Szent Jób és bölcs Salamon, mikor azt írták, hogy a gonoszok vigadnak, dob, hegedű, virginszóval töltik és költik napjukat, de egy szempillantásban, egy órapercentésben pokolra vettetnek. Az igazak pedig csudálkozva érzik végét kimúlásuknak, és abból ítélik, hogy jól bánik Isten velük, mikor kínoztatnak.

Minden botnak végén feje: minden dolgot a vége dicsér vagy kárhozzat. Vettétek-e valaha eszetekbe, minémű különbség vagy az a szelíd tyúkokcska és a ragadozó sólyom között? A sólyom szép és tekintetes madár minden részeiben, minden magaviselésében; oly fenn repül, hogy szemünk gyakorta elveszti, mikor látásunk célján kívül fellövellik; becsülik őtet a fejedelmi emberek; szép friss hússal táplálják, tiszta házban tartják; szorgalmasan őrzik, fűrésztik, tisztogatják, karon hordozzák: de azért szemei kárával földbe, lábai kötve és lábszíjakkal nyugóztatva vannak. A tyúkra kevés gondviselés vagy; sáros udvaron, őrizetlen sétál; szeméten és ganéjon lábaival kapirtyál, orrával vakarcsál és úgy keres valami rothadt szemetet, mellyel tölti gyomrát; ha valami kis morzsalékot és asztalhulladékot kaphat, örül, kárál, mint nagy nyereségen: de azért lábai és szemei szabadok. Mihelyt meghal a sólyom, kivetik, szemétre vagy ganéjra hajtják; ott megférgezik, megbűzhödik, útlatossá változik: a tyúkot pedig kifogják a sáros udvarról; fűszerszámokkal ízessé teszik; ezüst tálakban urak és fejedelmek asztalára viszik.

Mikor Szent Dávid a jók és gonoszok végét és utolsó állapotát tekintette, hasonló különbözést talált azokban. A gonoszok, mint ama kevély és prédával élő sólymok, tarkabarkák öltözetükben; fenn repülnek kevélységükben; gazdag palotákban, gyenge eledellel híznak; szolgák kezén hordoztatnak: de azért lelki szemükön kápa vagy ezer bűnök kötelével nyugóztatnak. Mikor eljő végük: testük koporsóban, de lelkük ama jóllakó gazdaggal pokolban, a világnak rútabb és kínos szemetében temettetik. Az igazak pedig rusnya és apró hajlékokokban nyomorognak sok fáradság után sovány eledellel engesztelik ugató gyomruk rágasát; de szemük nyitva, hogy Istent és a mennyei jókat szemlélhessék; lábuk szabados, hogy Isten után járhassanak; és mikor eljő végük, akkor kezdetik dicsőségük, melynek soha nincs vége.

Ennek világos példáját a mi édes Üdvözítőnk Lázárban és a jóllakó gazdagban ismertette. Azelőtt azzal bátorították a gonoszok szabados életüket, hogy ki tudja, mint lészen a másvilág állapota? – mivel senkivel még eddig nem szólottak, ki visszajöven másvilágról, hírt adott volna, mint vagy ott a dolog. De Krisztus a pokol fenekén heverő gazdaggal és Ábrahámmal világosan megmondotta, micsoda különbség vagy az istenfélő jámborok és a gonoszra vetemedett világi boldogok között, kiket, világi jók bőségéért, boldognak neveznek az emberek. Mert komédiás köntösök mind a világi színes öltözetek, mind a koldus rongyok, melyeket a halál levonszon rólunk. Lázár magát meg nem mozdíthatta, hanem csak feküdt; nem szobában

²⁴ Az Advent második vasárnapjára rendelt első prédikációból: „Miért sanyargatja Isten híveit e földön és ellenségeit gyakorta kedvükre tartja?”

és vetett ágyban, hanem ajtó előtt feküdt; teli volt rút kifolyó fekélyekkel; oly éhen-szomjan volt, hogy az asztal hulladékát, a szemétre hányatott falatokat kívánta; de azt sem adta senki néki, noha kívánta; de erőtlensége miatt a szemétből fel nem szedhette a kívánt falatokat; és mivel annyi ereje nem volt, hogy az ebeket elkergetné: mint a bűdös dögön, rajta nyalakodtak az ebek. Másfelől a gazdag mindennap frissen öltözött, vígan dőzsölt és lakott; melyből megtetszik, hogy az a gazdag egészséges és ifjú volt, mert sem szegény emberhez, sem beteges vagy vén emberhez nem fér a mindennapi tobzódás.

De lásd végét mindkettőnek. Mikor meghalt Lázár, oly becsületes volt Isten előtt halála, hogy angyalokat küldött, kik az ő lelkét dicsőséggel Ábrahám kebelébe vinnék; Krisztus temető prédikációt tett néki és örök üdvösségét kimutatta. A kegyetlen gazdag pedig ördögöktől pokolban temettetett és örökké azt kiáltja: kínlódom a pokol lángjában.

Szállj magadba, keresztény ember, és lássad, e kettő közül, melyik állapotát választanád? Ítéld meg, ha nem inkább kedvezett-e Isten a koldus Lázárnak, kit egy kevés ideig sanyarúságban tartott, hogy örökké üdvözítse, – hogysesem a gazdagnak, kit egynéhány esztendeig szájára bocsátott, de örök kínokra vetett?

Irodalom

Ákiket Pázmány élete, műve, egyénisége, papi, tudós, írói és nevelői tevékenysége és jelentősége közelebbről érdekel, teljes tájékoztatást nyerhetnek *Sík Sándor* kitűnő könyvéből: Pázmány, az ember és az író, 1939.

Összes műveit, magyarokat és latinokat, a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi kara adta ki: P. P. Összes Munkái, 7 kötet, és Opera Omnia, 6 kötet (1894–1905), leveleit *Hanuy Ferenc*: P. P. Összegyűjtött Levelei, 2 kötet (1910–11).

Részletes életrajza: *Fraknói Vilmos*: Pázmány Péter, 1886.

Stílusáról *Horváth János*: Barokk ízlés irodalmunkban (Napkelet 1924).

Irodalomtörténeti jelentőségéről *Alszegehy Zsolt*: A XVII. század, 1935.

Ábrázolásáról a művészetben *Vayer Lajos*: P. P. ikonográfiája, 1935.

Összefoglaló portréja: *Rónay György*: Pázmány Péter (Teológia 1936).

Az egyéb Pázmányra vonatkozó irodalmat felsorolja *Sík Sándor*, említett könyve gazdag jegyzetanyagában.